

BARON HENDRIK LEYS.

J. Nauwens f.

BARON

HENDRIK LEYS

KUNSTSCHILDER.

Zijn afsterven en zijne teraardebestelling ; de over hem uitgesprokene lijkredenen ; ambtelijke stukken betreffende zijn gedenkteeken ; inhuldiging en omstandige beschrijving der schilderingen der zaal op het stadhuis van Antwerpen door den meester, enz. enz.

DOOR

DÉSIRÉ VAN SPILBEECK.

ANTWERPEN. — DRUKKERIJ A. FONTAINE, KLEINE-DRIESCH, 28.

1870

Het Vaderland, dat op u roem mogt dragen,
Vernam den dood van u, zijn dierbren zoon,
Met bangen schrik ; het slaakt een jammertoon
En huwt zijn klagt aan die van vriend en magen.
W. H. WARNSINCK, Bz.

De stad Antwerpen in 't bijzonder en de kunstwereld in 't algemeen hebben een gevoelig, onherstelbaar verlies geleden door het afsterven van den beroemden kunstschilder Hendrik Leys, geboren te Antwerpen, op 22 Februari 1815.

De groote man verwisselde het tijdelijk met het eeuwige, Donderdag, 26 Augustus 1869. Sedert lang was hij lijdende aan

zware aamborstigheid, verwikkeld met eene hartziekte. Den 24ⁿ Augustus had zijn geneesheer, de heer Jaques, van Antwerpen, voorgesteld een geneeskundig consult te houden, welk 's anderendaags zou plaats hebben. Omtrent middernacht van 25 Augustus, bespeurde de cellebroeder, die bij den zieke waakte, dat de kwaal in onrustbarende verhoudingen toenam. De huisgenooten lieten onmiddellijk den geneesheer Jaques en den eerw. heer van Eerdewegh, pastoor der Sint-Jacobskerk ontbieden. Helaas! de hulp der kunst zou niets meer vermogen. Nog vóór de geestelijke, die hem de kerkelijke bediening verleende, den huize had verlaten, omstreeks één uur, gaf de lijder den geest. Des meesters zoon, attaché van het Belgische gezantschap te Florencië, moest den troost ontberen het laatst vaarwel van zijnen vader te ontvangen.

In Hendrik Leys ontvalt aan de Vlaamsche schilderschool een meester, die oneindig veel tot haren hedendaagschen roem bijgedragen heeft; een meester wiens aanhoudend streven is geweest de oorspronkelijke overleveringen van zijne onsterfelijke voorgangers heilig te bewaren en zoo getrouw mogelijk voort te zetten in alles wat zijn tooverpalet het aanzijn schonk.

Wel mag hij beschreid worden met bittere tranen, want hij is aan de kunst ontrukt geworden in de kracht der jaren, op eenen leeftijd die, als gezondheid zijn deel ware geweest, hem zou toegelaten hebben nog gansch eene reeks meesterstukken te leveren.

Gelukkiglijk voor de kunst, heeft Hendrik Leys steeds eene edele werkzaamheid aan den dag gelegd en een groot getal puikgewrochten voortgebracht, zooals daar zijn: Burgemeester

DE DERTIGDAAGSCHE ZIELMISSEN VAN BERTHAL DE HAZE.

Six bij Rembrandt ; Preek (in eene ojivale kerk) ; Frans Floris zich begevende naar een door de Lucasgilde gegeven feest ; de Dertigdaagsche zielmissen van Berthal de Haze ; Albert Durer te Antwerpen ; de Preek van Adriaan van Haemstede ; Erasmus die aan Margareta van Oostenrijk en prins Karel (later keizer Karel) zijn werk over de opvoeding der vorsten leest ; de Pelikanengang (episode uit den tijd der hervorming) ; afkondiging van het edict van keizer Karel, rakende de hervormers ; instelling van het gulden Vlies ; Margareta van Oostenrijk den eed ontvangende van de Antwerpsche boogschutters ; Luther, kersliederen zingende in de straten van Eisenach ; Roomsch-katholieke vrouwen ; de frescos van zijne eetzaal, voorstellende de Kersmis, in vier tafereelen, te weten : het zich naar de stad begevende volk, het binnenkomen in de stad, de ontvangst in het huis waar het Kersfeest wordt gevierd (met de afbeeldingen van den schilder en zijn kroost), de disch. Het eerste gedeelte der bovengemelde muurschildering is in plaat verschenen in *de Vlaemsche School* van 1859, bladz. 81.

't Is hem niet vergund geweest, zijne meesterlijke beschilderingen der groote zaal van het Antwerpsch stadhuis geheel te voltooien ; men weet dat het met de afgewerkte modellen dezer schilderingen is, dat Leys, in 1867, op de Parijzer tentoonstelling het gouden eermetaal verwierf.

Op Donderdag 26 Augustus, ten 10 ure 's morgens, vergaderde het collegie van burgemeester en schepenen in het stadhuis, ten einde maatregelen te nemen, naar aanleiding dezer smartelijke omstandigheid. In deze vergadering werd de beslissing genomen, dat, in de eerstvolgende zitting des gemeenteraads, het collegie zou voorstellen, den grooten Antwerpschen meester een gedenkteeken op te richten.

Des middags luidde de groote klok der hoofdkerk over dood. Burgemeester en schepenen hadden beslist dat dit driemaal daags zou geschieden, zoolang het lijk van den baron Leys boven de aarde lag, namelijk : van 7 tot 8 ure 's morgens, van 12 tot 1 uur 's namiddags en van 8 tot 9 ure 's avonds.

Ten blijke van het leedgevoel, waarmede het ontijdig afsterven van den baron Leys, de vaderstad des grooten meesters vervulde, werden de Belgische en de Antwerpsche vlag half top geheschen op den toren der hoofdkerk, op het stadhuis en aan de woning van den burgemeester.

De rouwvlag wapperde ook op het lokaal der academie, aan de beluiken van ettelijke maatschappijen, en aan vele burgershuizen.

De vensters, uitgevende op de Grootemarkt, van de door Leys beschilderde stadhuiszaal, werden behangen met zwarte gordijnen, afgezet en belegd met zilver.

Even over den middag werd de volgende bekendmaking, gedrukt op wit papier, voorzien van rouwboorden, op de muren der stad aangeplakt :

« STAD ANTWERPEN.

—

» Het collegie van burgemeester en schepenen aan de inwoners.

» Medeburgers,

» De stad Antwerpen heeft eenen harer doorluchtigste zonen, de kunst eenen harer waardigste vertegenwoordigers verloren. De uitstekende schilder Hendrik Leys is dezen nacht ten één uur overleden.

» Aan den openbaren rouw, door deze droevige gebeurtenis verwekt, zal gansch de bevolking deelnemen.

» Gedaan ten stadhuize, in buitengewone collegiale zitting van 26 Augustus 1869.

» Op verordening : de secretaris, De burgemeester,

» J. DE CRAEN. J.-C. VAN PUT. »

De leden van den gemeenteraad ontvingen in den loop van den dag het volgende schrijven :

« Antwerpen, 26 Augustus 1869.

» Aan de heeren raadsleden,

» Wij vervullen eene droevige plicht, met u het afsterven van onzen uitstekenden schilder Leys onmiddelijk mede te deelen.

» Het collegie heeft reeds in buitengewone zitting eenige maatregels dienaangaande genomen en beslist dat het de begraafnis in corps zal bijwonen en wij twijfelen niet of de raadsheeren zullen verlangen daar insgelijks tegenwoordig te zijn.

» In dit vooruitzicht zullen wij UEd. eerlang dag en uur der rouwplechtigheid laten kennen.

» Aanvaardt, mijnheeren, de verzekering onzer volkomene achting.

» Het collegie van burgemeester en schepenen,

» Op verordening : de secretaris, J.-C. VAN PUT.

J. DE CRAEN. »

De gemeenteraad was tegen 28 Augustus, ten 7 ure 's avonds, in gewone zitting, bijeengeroepen, krachtens collegiale beslissing, genomen den 25n, 's morgens.

Zaterdag 28, ten half acht ure 's avonds, traden de heer burgemeester, de heeren schepenen en leden van den gemeenteraad en de heer secretaris de raadszaal binnen. Al de heeren bleven overeind staan, geschaard rond de plaats des voorzitters.

De heer burgemeester sprak de vergadering volgender wijze toe :

« Mijnheeren, ten aanzien van de droevige omstandigheid, het afsterven van den heer baron Leys, den beroemden kunstschilder, waardoor de stad Antwerpen in 't bijzonder vervuld is met smartgevoel, heb ik de eer u voor te stellen, als eene openbare betuiging van des gemeenteraads deelneming in dit verlies, de op heden belegde zitting niet te laten plaats hebben. *(Toestemming.)* Het collegie zal, onder uw goedvinden, aan de nagelatene betrekkingen van den grooten meester, namens den Antwerpschen gemeenteraad eenen brief van rouwbeklag sturen. (*Algemeene toestemming.*) De aan de dagorde van vandaag gebrachte zaken zullen dus behandeld worden in eene volgende zitting. De op heden belegde zitting heeft geene plaats. »

De leden verlieten hierop de zaal.

Intusschen werden maatregelen genomen voor de begrafenisplechtigheid, zoo van wege het gemeentebestuur als van wege de persoonlijke vrienden des schilders, waartusschen wij kunnen vermelden, als zich bijzonder bezig gehouden hebbende met de regeling der treurige plechtigheid, de heeren P. Génard, V. Lagye, C. Verlat en F. Vinck.

De beeldhouwer Jos. Ducaju, heeft 's meesters wezen en handen in plaaster afgegoten.

Op 29 Augustus ontving de heer gouverneur een telegram uit Interlaken, waarbij HH. MM. de koning en de koningin hunne deelneming in de droefheid der familie Leys deden uitdrukken. De heer gouverneur heeft zich onmiddellijk naar mevrouw de barones Leys begeven, om zich van de hem door HH. MM. opgedragene taak te kwijten.

Denzelfden dag, 's avonds, na de aankomst van 's meesters zoon, uit Florencië, werd het lijk gekist. Er was eene dubbele doodkist gemaakt : eene looden en eene eikenhouten.

In het volgende bericht bepaalde het gemeentebestuur de orde, waarin de lijkstoet zich van uit het sterfhuis naar de kerk en de begraafplaats zou begeven :

« STAD ANTWERPEN.

—

» *Lijkplechtigheid van baron Hendrik Leys.*

» Het collegie van burgemeester en schepenen, willende de orde en de regelmatigheid verzekeren bij den optocht der begrafenisplechtigheid van baron Hendrik Leys,

» Besluit :

» De stoet zal zich naar de St-Jacobskerk begeven langs het Teniersplein, de Kunstlei, de Kipdorpbrug, de St-Jacobsmarkt en de St-Jacobsstraat.

» De rijtuigen zullen zich naar het sterfhuis begeven langs het bovengedeelte van de Meir. Zij zullen stil houden aan den hoek der Otto-Veniusstraat, en na het uitstappen der oprijdenden, zich langs de Otto-Veniusstraat en het Hopland naar de Kunstlei begeven, om zich daar op eene rei te scharen, te beginnen van aan het Teniersplein.

» Geene andere rijtuigen zullen, tusschen half tien en half twaalf, toegang hebben tot het Teniersplein, de Walstraat, de Leysstraat, de Otto-Veniusstraat, de Jezusstraat, de Cellebroedersstraat, de Meir, voorbij de Eikstraat.

» Gedurende den dienst, zullen de rijtuigen in het gelid staan op de St-Jacobsmarkt, de Kipdorpbrug en de Kunstlei.

» Bij het verlaten van de kerk, zal de stoet den volgenden weg nemen : St-Jacobsstraat, Clarastraat, Meir, Huidvettersstraat, Komedieplaats, Leopoldstraat, Mechelschensteenweg.

» Bij het voorbijtrekken van den stoet, zullen in de straten, waar hij zich bevindt, geene voertuigen mogen rijden.

» Gedaan ten stadhuize, den 30ⁿ Augustus 1869.

» Op verordening : De secretaris, De burgemeester,

» J. DE CRAEN. J.-C. VAN PUT. »

Hendrik Leys heeft het voorrecht genoten, zijne verdiensten, gedurende zijn leven, op de schitterendste wijze door vreemdeling en landgenoot te zien waardeeren. In verschillende tentoonstellingen bekwam hij de grootste onderscheidingen die voor kunstenaars zijn weggelegd, het bestuur van zijn land verhief hem in den adelstand, verschillende vorsten zonden hem de versierselen hunner orden, zijne geboortestad vereerde hem eene gouden kroon en herdoopte de straat die hij bewoonde met zijnen naam, terwijl hem tevens de beschildering van de groote stadhuiszaal opgedragen werd. Daarenboven werden zijne schilderijen met gretigheid gezocht en duur betaald.

De groote meester werd niet slechts geëerd en bewonderd als kunstenaar ; maar ook geacht en bemind door al degenen, die het genoegen smaakten met hem van verre of nabij in aanraking te komen. Hij was een liefderijk echtgenoot en vader, een verkleefd en edelmoedig vriend, een zachtaardig, goed en bescheiden man, die in al zijne grootheid nederig was gebleven.

De treurmare van 's meesters afsterven, die zich in den vroegen ochtend van 26 Augustus,— daags na de kermis !—als een loopend vuur in Antwerpen verspreidde, trof de gansche stad met verslagenheid en verstomming.

De bevolking was des te minder op het ontvangen van zulke tijding voorbereid, dat men niets vernomen had welk de noodlottige gebeurtenis eenigszins kon doen vermoeden of voorzien. Men wist zelfs niet eens — enkele vrienden misschien uitgezonderd — dat baron Leys ziek was. De slepende kwaal, waaraan hij leed, was voorzeker te Antwerpen geen geheim ; maar dat zijn leven bedreigd zou wezen, dat zijne onpasselijkheid toegenomen had, daarvan was in 't algemeen niets bekend.

Leys dood, Leys overleden ! zoo riep men allerwege bij het vernemen van het droevige nieuws. Hoe is dat mogelijk ? En men verzamelde zijn geheugen, om te zeggen, waar en wanneer, nauwelijks eenige dagen vroeger, men den welbekenden meester gezien had. Velen weigerden geloof te slaan aan het bericht ; doch zagen het al spoedig ontwijfelbaar bevestigd. Voor de bevolking niet alleen, ook voor de echtgenoot en de kinderen, voor de familie- en vriendenbetrekkingen van Hendrik Leys was zijn dood een bliksemslag. Niets deed, eenige uren voor zijn verscheiden, zulken noodlottigen afloop voorzien.

De lijkdienst had plaats op Dinsdag, 31 Augustus, en reeds vroeg, ontwaarde men in en rond de Leysstraat eenen ontzaggelijken toeloop van vrienden en waardeerders van den overledene. Des schilders woning leverde een treffend uitzicht op. De gang, de wanden en de kolommen der trapzaal, de trap, alles was met zwart en zilver behangen ; op het uiteinde van den gang stond het prachtig met rouwfloers bedekt borstbeeld van den overledene, uitgevoerd en geschonken in 1861 door den befaamden beeldhouwer Carier van Parijs. Naast het borstbeeld, twee ijzeren lichtblakers met pyramidaalvormig geplaatste brandende waskaarsen, zoals Leys die zoo keurig in zijne tafereelen terug gaf. Vandaar trad men in de eetzaal, waar de prachtige muurschilderingen prijken, door P. Génard breedvoerig beschreven in de *Vlaemsche School*, jaargang 1859, blz. 81 en volgende. Boven de schoone in koper gedrevene kachel, uitgevoerd door de heeren Watlé, prijkte het insgelijks met rouwfloers omhangen portret des meesters, door hem zelf geschilderd in 1866. Van uit deze zaal, door eene ook met rouwkleeden behangene tusschenkamer, bereikte men

de in rouwkapel herschapene voorzaal des huizes. Heel deze prachtige, smaakvolle versiering scheen als aangericht om door Leys geschilderd te worden, iets wat genoegzaam verklaard wordt door de omstandigheid, dat zij het werk was van twee van des meesters bijzonderste leerlingen en vrienden, de heeren Victor Lagye en Frans Vinck. In het midden stond de lijkbaar, versierd met kronen van onverwelkbare bloemen en het lijkblazoen met des schilders wapenschild, tusschen groote koperen kandelaren met waskaarsen, waaraan afwisselend 's meesters wapen en dat der St-Lucasgilde bevestigd was. Op den achtergrond prijkte het prachtige tafereel, *de hertoginne van Parma, die in tijd van onlusten de sleutels der stad aan het magistraat bestelt*, dat wij in het tijdschrift *de Vlaamsche School* 1868 bladz. 119, breedvoerig beschreven hebben ; in de hoeken der rouwkapel brandden, ook op ijzeren blakers, pyramidaalvormig geplaatste waskaarsen.

In den gang was eene afscheiding gemaakt, om het in- en uitgaan te vergemakkelijken.

Kwaart over tienen traden binnen de bestuurleden van het *Verbond voor kunsten, letteren en wetenschappen*, de leden der kunstafdeeling en inschrijvers voor het gouden eermetaal, ter eere van Leys geslagen, bij gelegenheid der onderscheiding, door hem in de Parijzer tentoonstelling van 1867 behaald.

Daar men tot hiertoe niet in de gelegenheid was geweest, dit eermetaal plechtig te overhandigen, heeft men het, als eene laatste hulde, op de lijkbaar nedergelegd. Te dezer gelegenheid, sprak de heer Ed. Rigelé de volgende redevoering uit :

« Messieurs,

» Une indisposition du président du Cercle artistique d'Anvers m'impose une mission douloureuse.

VERBOND VOOR KUNSTEN, LETTEREN EN WETENSCHAPPEN, TE ANTWERPEN.

EERMETAAL UITGEVOERD DOOR L. WIENER, VAN BRUSSEL.

» Le Cercle, après le succès éclatant remporté par Henri Leys à l'exposition universelle de Paris, avait voulu donner au grand artiste que nous pleurons tous, un témoignage de son admiration ; une médaille devait lui être remise dans une fête fraternelle à laquelle auraient pris part les artistes d'Anvers et tous ceux qui s'intéressent à la gloire de notre cité.

» La mort n'a pas attendu. Elle a ravi cet esprit d'élite, cet artiste de génie à l'affection des siens et, quand je dis des siens je n'entends pas seulement parler de la digne compagne de sa vie, de ses enfants qui lui rendaient amour pour amour et dont l'avenir était l'objet de ses préoccupations constantes ; mais de cette élite d'artistes qu'il a formés par ses conseils et par son exemple, et qui voyaient en lui un maître vénéré ; mais de tous les habitants d'Anvers qui le considéraient comme le chef de notre école, et qui sentaient rejaillir sur eux, sur la grande famille communale, une partie de sa gloire impérissable.

» Hélas, ce témoignage d'admiration est devenu un témoignage d'éternels regrets ; et c'est sur un cercueil que nous venons aujourd'hui déposer cette médaille que nous comptions offrir au maître dans toute la puissance de son génie, à l'ami dont la main avait naguères encore de si franches et si loyales étreintes.

» Au nom du Cercle artistique d'Anvers, dont Leys fut un des fondateurs et l'un des appuis les plus fermes, au nom du Cercle qu'il a gratifié d'un de ses derniers chefs-d'œuvre, je viens en ce jour de deuil, me faire l'interprête de la douleur de tous et rendre à la dépouille mortelle de l'illustre artiste dont nous vénérons la mémoire, ce gage d'un respect et d'une affection qui vivront à jamais dans nos cœurs. »

Nadat deze treurige plichtpleging vervuld was, namen de

leden van bovengemelde maatschappij plaats op de straat, links aan den inkoom van 's meesters woning.

Intusschen kwam er eene afdeeling soldaten van het 6e, het 8e en het 12e linieregiment, onder het bevel van den heer kolonel J. Donckier-de Donceel, om den overledene de eer te bewijzen, aan den rang van commandeur der Leopoldsorde gehecht, en vormde eene dubbele haag om den in- en uitgang te vergemakkelijken.

Duizenden traden daarna het sterfhuis binnen, om den rouw te beklagen aan de familieleden, welke plaats genomen hadden in de middelplaats. In de eetzaal bemerkte men afgevaardigden van het koninklijk huis en van het staatsbestuur, leden van den senaat en de kamer der volksvertegenwoordigers, de burgerlijke en krijgsoverheden der provincie Antwerpen, de gemeenteoverheden der stad Antwerpen. Verders ontwaarde men buiten de woning kunstbeoefenaren, hoofdofficieren van de Antwerpsche bezetting en de burgerwacht, het onderwijzend en besturend personeel der koninklijke academie van Antwerpen, leden van Antwerpsche kerkbesturen, geestelijken, letterkundigen, kunstliefhebbers, aanzienlijken, vertegenwoordigers van verschillende maatschappijen en museums enz., opgekomen uit alle steden van België en ook uit het buitenland.

De heer Alb. d'Otreppe de Bouvette, eereraadslid in het hof van Luik en den raad der mijnen, te Brussel, hield in het sterfhuis de volgende toespraak :

« Cette mort... afflige tous les amis des arts et Liége, dont je me crois autorisé à me porter le représentant, en ma qualité de président d'honneur à vie de l'institut archéologique Liégois, de secrétaire général honoraire de la société libre d'émulation, de membre correspondant du comité Liégeois de la commission

LIJKBLAZOEN.

royale des monuments ; Liége prend sa part de la commune douleur et, s'associant à l'affliction générale et au deuil public, Liége vient par le faible organe d'un de ses citoyens, déposer sur la tombe du célèbre artiste, l'expression de ses déchirants regrets et de sa vive douleur. »

De spreker was zoozeer overstelpt door zijne aandoeningen, dat het hem onmogelijk was meer te zeggen en de arm van den heer Willem Geefs hem later tot steun moest verstrekken.

Nadat de geestelijkheid om 11 ure aangekomen was, werd het lijk in den praalwagen geplaatst en de krijgseer aan den overledene bewezen. De stoet zette zich in beweging in de volgende orde :

Trommelslagers der burgerwacht ;

Muziek der burgerwacht ;

Muziek van het 6e linieregiment ;

De geestelijkheid met het kruis ;

De kerkmeesters in toga ;

De aalmoezeniers ;

De rijmeesters Pouillon vader en zoon , die het opzicht hielden over de paarden ;

De ruim vijf meters hooge lijkwagen, getrokken door zes met rouwkleeden bedekte paarden, welke bij den teugel gehouden werden door in rouw gekleede geleiders.

Over den lijkwagen lag het prachtige zwart fluweelen baarkleed, toebehoorende aan de Antwerpsche hoofdkerk, welk voor de lijkplechtigheden der vorsten Albert en Isabella, Maria Terezia, Louiza-Maria en den hertog van Brabant gebruikt werd. Aan den voorkant, van onder tegen het lijkkleed, prijkte het lijkblazoen van den overleden baron met de leuze :

Arte et labore ; op den achterkant was eene groote kroon van lauweren en onverwelkbare bloemen vastgemaakt, rustende op het uit gouden laken gesneden kruis, geheel en al overdekt met rouwfloers en bezaaid met zilveren starren, waarop ook de ordeversierselen des meesters waren vastgehecht.

Vier-en-twintig weesjongens van het knechtjeshuis, met koorhemden en koorrokken gekleed, gingen bezijden den wagen, dragende ieder eene brandende waskaars in de hand. Schilders, beeldhouwers, plaatsnijders en andere kunstbeoefenaren vormden de haag rond den lijkwagen.

De hoeken van het baarkleed werden gehouden, aan den hoofdkant, rechts, door den heer burgemeester van Antwerpen, J.-C. van Put, links door den heer N. de Keyser, bestuurder der koninklijke academie, verders door de heeren E. Simonis, beeldhouwer, bestuurder der academie van schoone kunsten, te Brussel, A. Balat, als vriend van den overledene, J. Wellens, voorzitter der koninklijke commissie van gedenkteekenen, L. Gallait, den beroemden schilder, C. de Groux, voorzitter der afdeeling van beeldende kunsten van den kunstkring van Brussel, J. Anspach, burgemeester van Brussel, voorzitter der inrichtingscommissie der tentoonstelling van 1869, J. Bellefroid, bestuurder der afdeeling van schoone kunsten, in het ministerie van binnenlandsche zaken ; Jos. Delin, voorzitter der afdeeling van beeldende kunsten, van het Verbond voor kunsten, letteren en wetenschappen en E. Rigelé, secretaris van dezelfde maatschappij.

Achter den lijkwagen werd beurtelings, door oud-leerlingen en vrienden, op een zwart fluweelen kussen gedragen de gouden kroon, met een rouwfloers overdekt, — het was die vervaar-

GOUDEN KROON

VERVAARDIGD IN 1856 DOOR JOS. DUCAJU EN J. VAN DER HULST-REYNS.

digd door den heer van der Hulst-Reyns, waarvan wij hiernevens de plaat mededeelen, geteekend en gesneden naar eene lichtteekening van J. Dupont. Men weet dat de kroon, Hendrik Leys in 1855, namens de Antwerpsche bevolking aangeboden, ter gelegenheid der onderscheiding behaald in de algemeene tentoonstelling van dat jaar te Parijs, door J. Votier vervaardigd was, naar de teekening van Jos. Ducaju, (Zie *de Vlaemsche School*, 1n jaarg., blz. 166.)

Daarachter volgden bestuurleden van het *Verbond voor kunsten, letteren en wetenschappen*, dragende op een kussen het onlangs in goud geslagen eermetaal, dat men kwaart over tienen op de kist was komen neêrleggen.

Dan kwamen de bloedverwanten, geleid door 's meesters zoon, den heer Juliaan Leys :

Ferdinand de Braekeleer, kunstschilder;

P.-J. Van der Schrieck, koopman ;

Hendrik de Braekeleer, kunstschilder;

Paul Buschmann, drukker ;

Gustaaf Buschmann, kantoorbediende ;

Josephus Seghers, koopman ;

Frans Gregoire, oud-kolonel der burgerwacht ;

Frans Roose, koopman ;

Ernest Delfosse, kunstschilder te Parijs.

Daarachter volgden de heeren :

Guillaume, generaal-majoor, afgezant des konings ;

Ridder Ed. Pycke van Iteghem, gouverneur der provincie Antwerpen en vertegenwoordiger des staatsbestuurs ;

Ch. Rogier, minister van staat, oud-volksvertegenwoordiger van Antwerpen ;

De senatoren en de leden der kamer van volksvertegenwoordigers van Antwerpen ;

Het Antwerpsch gemeentebestuur ;

Het bestuur van Onze-Lieve-Vrouwekerk ;

De afgevaardigden der koninklijke academiën van België en Antwerpen ;

Jos. Stevens, algemeen secretaris in het ministerie van binnenlandsche zaken ;

Ad. van Soust de Borckenfeld, opziener der schoone kunsten ;

Vertegenwoordigers der academiën van schoone kunsten van Antwerpen, Brussel, Luik, Gent, St-Nicolaas, Leuven, Lier, Mechelen ; enz. ;

Alb. d'Otreppe de Bouvette, eerevoorzitter van het *Institut archéologique Liégois*, en lid van verschillende andere geleerde genootschappen van Luik.

De koninklijke maatschappij ter aanmoediging van schoone kunsten, van Antwerpen ;

De koninklijke maatschappij ter aanmoediging van schoone kunsten, van Gent ;

De koninklijke commissie van gedenkteekens ;

Het bestuur van het tijdschrift de *Vlaamsche School* ;

De *Académie d'Archéologie de Belgique* ;

Het bestuur der nijverheidsschool ;

De gymnastische volkskring ;

De koninklijke reddingsmaatschappij.

Duizende vereerders van den overledene sloten zich aan bij den stoet, welke de door het stadsbestuur aangewezene richting volgde. Acht-en-zestig rijtuigen sloten den optocht.

De muziek voerde, van uit het sterfhuis tot aan de kerk, lijkmarschen uit.

Onafzienbaar was de schare die den stoet volgde en in alle straten, waar hij doortrok, verdrong zich eene inderdaad ontelbare dicht samengepakte volksmenigte. De uitgestrekte St-Jacobskerk was letterlijk te klein om de menigte te bevat-

ten die opgekomen was om den lijkdienst bij te wonen. Vele honderde personen zijn dan ook moeten buiten den tempel blijven.

De kerk was in rouw. De altaren der kapellen, de twee altaren voor de koor, het hoofdaltaar waren met rouwfloersen, op welke breede roode kruisen, overdekt. De trappen der altaren met zwarte tapijten belegd en het gestoelte in de koor met rouwfloers behangen.

De dienst begon rond half twaalf en was eerst na één uur geëindigd. De ambtelijke personen, overheden en afgevaardigden van maatschappijen enz., die plaats genomen hadden in de koor en in de middelbeuk, gingen eerst ten offer ; die der twee andere beuken volgden. Aan al de altaren der kerk werd eene mis gelezen en er werden, na afloop der plechtigheid, duizend brooden aan de armen uitgedeeld.

In dezelfde orde als hij van uit het sterfhuis was weggegaan, begaf zich de treurige ontzagwekkende stoet, steeds van duizende personen gevolgd, naar de begraafplaats der gemeente Berchem.

Het volk, op gansch den weg, was ontelbaar; bij geene gelegenheid zagen wij zulken toeloop. Al de inwoners deelden in den openbaren rouw ; men sloot de winkels in de straten, waar de stoet doortrok en vele huizen waren met rouwkleeden behangen of hadden vlaggen half top geheschen.

De klokken luidden ; de muziek voerde treurmarschen uit.

Aan de grenzen der gemeente Berchem werd het lijk afgehaald door de geestelijkheid, de burgerlijke overheid en het corps vrijwillige pompiers der gemeente. In de kerk van Berchem werden de gebeden der dooden over het lijk uitgesproken. Daarna betrad men het gemeentekerkhof, waar de ter-aardebestelling geschiedde. Wij laten hier de redevoeringen volgen die aan het graf werden uitgesproken :

Redevoering van den heer J.-C. VAN PUT, burgemeester van Antwerpen.

Antwerpen is diep in rouw gedompeld : de eeuwenoude voedsterstad der Vlaamsche kunst, treurt om het verlies van eenen harer waardste zonen. Hendrik Leys is niet meer. Het stoffelijk overschot des genialen meesters rust hier aan onze voeten, om, tot den jongsten dag, der gewijde aarde toevertrouwd te worden.

Droef klonk de mare van 's kunstenaars overlijden door gansch de beschaafde wereld. De volkeren, die zijn machtig talent bewonderden, die hem, herhaalde malen, de meest schitterendste blijken hunner hoogschatting brachten en hem openlijk op den eersten rang tusschen de grootste der hedendaagsche schilders stelden, waren verstomd bij het schielijk vernemen zijner vroegtijdige en onvoorziene dood. Buigen wij demoedig het hoofd voor de besluiten der Voorzienigheid die onze kunstschool steeds onder hare liefdevolle bescherming heeft genomen, en op wier goedheid wij thans meer dan ooit betrouwen, onder den slag die ons zoo loodzwaar treft. Hendrik Leys telde slechts 54 jaren, en Antwerpen mocht 's meesters talent zien ontstaan, zien groeien en bloeien en tot volmaakte rijpheid komen.

Leys is *ons*, en wat zijn vaderlandsch penseel aan zijne voorgangers heeft te danken, was door hem uit eene diepe gewetensvolle kennis der Vlaamsche of liever der Nederlandsche overleveringen geput. Eerst Rubens, Rembrandt, Breughel en Teniers ; daarna Memmelinck, Quinten Massijs — ziedaar de groote meesters die onze schilder opvolgenlijk heeft geraadpleegd en in wier studie hij die eigenaardigheid heeft ontdekt, welke hem kenmerkte, maar vooral dit onvergelijkbaar koloriet, dat hem boven alle de kunstenaars onzer eeuw verheven heeft.

Antwerpen was den meester voor zijne pogingen dankbaar : tot tweemaal bracht onze stad eene tot dan ongekende hulde aan den man, die door zijne werken bewees dat de zetel der Vlaamsche school nog in haar midden was gevestigd, en wiens alom geprezene scheppingen eenen nieuwen luister gaven aan eene kunstkroon, die zij liefst aan zijne handen zag toevertrouwd.

En ook Leys beminde zijne vaderstad ; haar roem, hare grootheid lagen hem nauw aan 't harte. Binnen hare muren werden alle zijne meesterstukken vervaardigd ; aan de versiering van haar raadhuis was de laatste werkdadigheid van zijn talent gewijd. Helaas ! hij mocht de geniale scheppingen niet inhuldigen, die het werk van gansch zijn leven, als 't ware zouden bekronen.

Op het terrein der huiselijke betrekkingen was ook Antwerpen het lievelingsverblijf des grooten meesters. Binnen onze muren sloot hij die zuivere familiebanden, welke, alwie ze mocht kennen, met bewondering gadesloeg, en zijne woning deden gelijken aan die voorvaderlijke lustoorden, waarvan de dichters, in hunne verhalen der gouden eeuwen, ons de betooverende beschrijving hebben nagelaten.

Hier, aan dit opene graf, op het oogenblik dat de aarde voor immer 's kunstenaars overschot gaat bedekken, brengt Antwerpen, in tranen, de voorbode eener hulde die zij weldra plechtig, voor het oog der gansche wereld, aan de nagedachtenis van haren beminden zoon bewijzen zal.

Ja, groot en dierbaar man, gij, dien ik fier was onder het getal mijner meest vertrouwde vrienden te tellen, gij, wiens echt dichterlijke geest boven alle partijzucht was verheven ; gij, wiens lief en leed het mij vergund was immer te deelen, mijn Leys, ontvang hier uit mijnen mond het jongst vaarwel uwer stadgenooten ; de laatste zoen, door mij op uw ijskoud

gelaat gedrukt, was die der gansche bevolking, welke u niet alleen als een harer vermaardste inboorlingen achtte, maar u ook als een harer edelste, harer waardigste medeburgeren lief had. Zijt gij niet meer lichamelijk bij ons, uw genie blijft evenwel in uwe meesterwerken voortbestaan. In uwe onovertrefbare gewrochten blijft uw kunstvermogen zegevierend troonen en toont gij aan de nageslachten den weg, die de Vlaamsche beoefenaars van uw heerlijk vak hebben te volgen, om waardig van onze school, en waardig van u te zijn.

Vaarwel, groot man! vaarwel, hoog geschatte vriend, vaarwel tot in den schoot der Godheid, die gij altoos hebt gevreesd en bemind, en aan de versiering van wier tempel, gij de laatste dagen van uw aardsch leven hebt gewijd.

Redevoering van den heer N. DE KEYSER, bestuurder der Koninklijke Academie van Schoone Kunsten en voorzitter van het Academisch Lichaam, te Antwerpen.

Depuis quelques années, le monde des arts s'est vu enlever par la mort plusieurs de ses représentants les plus illustres, et notre école n'a pas été épargnée dans ce douloureux tribut. La perte qu'elle fait aujourd'hui est immense : elle se presse autour de cette tombe pour pleurer Henri Leys, subitement enlevé à sa noble carrière, à ses amis et à l'affection de sa respectable famille.

Appelé par le cœur autant que par des fonctions officielles, comme directeur de la classe des beaux-arts de l'académie royale de Belgique, directeur de l'académie royale d'Anvers et président du corps académique, à me faire l'interprête de ses regrets, je viens rendre, au nom de ces diverses institutions un dernier hommage à notre éminent collègue.

Je ne m'arrêterai pas, messieurs, à l'exposé biographique de sa brillante et trop courte carrière : nos souvenirs s'adressent surtout à sa gloire artistique, qui résume toute son existence, à cette gloire dont la ville d'Anvers à juste titre se montre si fière.

Très-jeune encore, Henri Leys fréquenta les cours supérieurs de notre académie, et devint ensuite l'élève de son beau-frère, monsieur Ferdinand de Braekeleer. Il ne tarda pas à trouver sa voie : vivement pénétré du sentiment de l'art flamand, il s'attacha à nos vieux maîtres ; et, lorsque l'école dite romantique communiqua à la plupart de nos jeunes artistes cette fièvre ardente qui devait en emporter plusieurs au delà du but, Leys, avec sa riche organisation particulière, jointe à son amour pour l'étude du moyen-âge, se trouva prêt à saisir cette tendance nouvelle qui répondait si bien aux instincts dont il était doué.

Il la saisit et la développa avec un rare succès. Toutefois certains grands principes un instant compromis ramenèrent insensiblement l'art à l'étude de la nature, cette source éternelle d'inspiration, et le replacèrent sur son véritable terrain. Alors la recherche d'une expression plus juste, la simplicité et un style plus élevé caractérisèrent l'admirable talent de Leys, toujours empreint de cette richesse de couleur, de cette puissante harmonie qui mit le sceau à l'individualité du maître pendant cette brillante période.

L'amour du travail était chez Leys à la hauteur de ses autres qualités ; nous avons tous présents à la mémoire les nombreux et importants ouvrages, qui ont contribué si largement à l'éclat des expositions universelles de Paris et de Londres et à la gloire de notre école flamande ; il les a poursuivis courageusement jusqu'au moment fatal où la mort est venue l'empêcher de terminer complètement ses peintures murales de l'hôtel-de-ville.

A chacun de ses triomphes, le talent de Henri Leys a été stimulé par les encouragements les plus flatteurs, les récompenses publiques les plus honorables. S. M. le roi l'a promu à différentes reprises dans l'ordre de Léopold, et lui a octroyé le titre de baron. D'autres souverains ont envoyé à l'artiste des distinctions honorifiques. La ville d'Anvers, elle aussi, a prouvé par des démonstrations sympathiques combien elle est fière de ceux de ses enfants qui ajoutent une perle de plus à sa couronne artistique.

Ce n'est pas sans une profonde émotion, messieurs, que j'arrive au bout de la tâche si triste qui m'est imposée. Des souvenirs personnels augmentent pour moi la gravité de cet adieu et ajoutent un intérêt plus touchant aux témoignages de respect donnés à la mémoire d'Henri Leys. N'avons-nous pas, à partir de nos premiers pas dans la carrière, quoique dans des voies différentes, parcouru les mêmes phases de notre histoire artis-

tique, assisté aux mêmes luttes, partagé les mêmes enthousiasmes et les mêmes espérances ? Ensemble n'avons-nous pas été en rélations avec les grands artistes tant du pays que de l'étranger, tombés un à un dans ces derniers temps ? N'avons-nous pas été témoins de leurs efforts, de leurs défaillances, de leurs triomphes ? Ah ! messieurs, c'est par le contact avec ces esprits supérieurs, c'est par le spectacle de leurs aspirations sans cesse plus élevées et plus ardentes vers la perfection, que l'on apprend à être modeste envers soi-même et à payer aux autres un juste et impartial tribut d'admiration. En même temps on se retrempe dans ces exemples de dévouement et de la persévérance de volonté, qu'il faut à l'artiste pour soutenir les combats auxquels il est livré constamment en face des difficultés toujours renaissantes de l'art auquel il voue sa vie. Que de fois avons-nous vu des hommes de la plus grande valeur tomber dans le découragement jusqu'à douter d'eux-mêmes, en comprenant, après avoir vieilli dans les études, tout le chemin qui leur restait à faire.

On croit un jour au bonheur d'une féconde inspiration, et souvent ce n'est qu'une illusion que le lendemain vient détruire. La vie de l'artiste est faite de ces enthousiasmes et de ces accablements. Dans les diverses transformations que le talent de Leys a subies, qui nous dira combien lui aussi a souffert de ces luttes incessantes avant d'atteindre à la hauteur où son talent est parvenu ?

Ce qui malheureusement n'est que trop vrai, c'est que la mort l'a frappé au moment où, au milieu de ses remarquables travaux, recueillant la récompense de ses laborieuses études et mettant la dernière main à une conception importante, notre grand peintre, encore plein d'ardeur et d'amour pour son art, se sentait capable de réaliser toutes ses idées et toutes ses espérances.

Douloureuse perte, messieurs ! elle prive le pays d'un de ses

plus illustres enfants, notre école d'un de ses remarquables soutiens. Son nom impérissable est inscrit à jamais dans les fastes glorieux de l'art flamand.

Adieu, cher confrère, votre dépouille mortelle nous quite, mais votre souvenir respecté vivra toujours parmi nous. Recevez là-haut une récompense digne de votre belle et noble existence ! Adieu !

Redevoering van den heer J. ANSPACH, namens de bestuurlijke commissie der driejarige tentoonstelling te Brussel.

Messieurs,

La commission directrice de l'exposition triennale des beaux-arts, à laquelle s'est joint le jury des récompenses, vient exprimer la douleur que lui inspire la perte du plus illustre de ses membres.

Dans ces réunions, dont quelques jours à peine nous séparent, nous aimions à voir cette grande personnalité, s'oubliant elle-même pour s'identifier avec les intérêts qui nous étaient confiés : nous aimions à voir cet homme, parvenu à l'apogée du renom artistique, animé d'un zèle exquis et délicat, d'une inépuisable sympathie, d'une bienveillance sans bornes pour les talents, pour toutes les espérances.

Le baron Leys fut le maître flamand populaire par excellence; il a joui de cette rare fortune d'être aimé autant qu'admiré.

Aussi, que de regrets autour de cette tombe, quel unanime et éclatant murmure contre l'inexorable loi, quand la fatale nouvelle s'est répandue ; il semble que celui dont le génie est une gloire nationale eût dû fournir une longue carrière, et l'on ne supporte point sans révolte ce double deuil de l'artiste qui n'est plus et des œuvres qui ne verront pas le jour.

Les sentiments douloureux de la famille artistique réunie au salon de 1869, ont été partagés par la ville de Bruxelles ; moins heureuse que la ville d'Anvers, la capitale voit anéantir les promesses du grand peintre, et c'est au milieu des premières études du travail qu'il avait accepté, qu'une mort prématurée l'arrache à ses pinceaux et à tout ce qu'il aimait.

Que ceux dont il était en ce monde l'orgueil, l'affection et

l'appui, que cette femme, que ces enfants qu'il laisse après lui pleurent ; nous n'avons point de consolation à leur offrir, nous sentons, aux sentiments qui nous agitent, combien poignante est leur douleur, et cependant quelques pensées peuvent peut-être en adoucir l'amertume ; c'est ce reflet immortel du nom qu'il a illustré, c'est le souvenir impérissable qu'il laisse dans toutes les âmes ; c'est l'unanimité de nos regrets.

═

Redevoering van den heer J. WELLENS, namens de Koninklijke Commissie van Gedenkteekens.

Je viens au nom de la commission royale des monuments remplir aussi la pénible mission de déposer au pied de cette tombe le tribut des regrets douloureux que nous cause la mort de l'illustre artiste, dont nous déplorons en ce moment la perte prématurée.

Après les discours que vous venez d'entendre et qui rappellent les phases brillantes de ce génie si fécond, ma parole se sent impuissante pour mieux dire toute la part de gloire qu'Henri Leys a conquise par ses grands et magnifiques travaux.

Y a-t-il d'ailleurs un éloge plus éloquent et plus glorieux à faire de notre célèbre concitoyen que cette émotion profonde, cette douleur si grande et si réelle qui s'est produite à la nouvelle de sa mort ? Ce deuil général franchissant les limites de sa ville natale, ne dit-il pas assez que le pays vient de perdre une de ses plus belles, une de ses plus nobles illustrations, qu'un nom nouveau doit, hélas, être ajouté à cette phalange d'artistes éminents, moissonnés par la mort et qui, depuis des siècles, ont fait connaître et admirer l'école flamande dans le monde entier.

Henri Leys, par la puissance de son génie, s'est rendu digne de cet hommage public auquel doit s'ajouter encore un sentiment de profonde reconnaissance ; car en nous rappelant avec un légitime orgueil les succès brillants obtenus par Leys dans ces luttes pacifiques auxquelles les artistes de toutes les nations ont été conviés, nous ne pouvons oublier à quelles émotions se vouent ceux qui ont comme lui le courage d'affronter la critique qui parfois mêle son amertume aux joies des victoires les moins contestées, des triomphes les plus éclatants.

Le vide que la mort d'Henri Leys a laissé dans les rangs de la commission est immense, comme son talent, comme son génie.

Il apportait dans nos délibérations une élévation de pensées qui n'appartient qu'aux âmes d'élite et sa parole avait acquis dans nos assemblées une autorité d'autant plus grande qu'elle n'était guidée que par un sentiment de bienveillance extrême et par le seul désir d'être utile.

Ses observations, toujours présentées sous forme de conseil, étaient accueillies avec reconnaissance et acceptées par les jeunes artistes surtout comme un stimulant à de nouveaux efforts. Ils savaient qu'Henri Leys était plus qu'un maître, plus qu'un guide, qu'il était pour eux un ami sûr, dévoué, heureux et fier de leurs succès.

Aussi disent-ils avec raison que sa pensée était au niveau de son cœur et que son cœur était à la hauteur de son grand génie.

Puisse sa famille cruellement éprouvée par cette perte irréparable, trouver dans l'auréole de gloire inséparable de son nom, quelqu'adoucissement à sa profonde et légitime douleur.

REDEVOERING VAN DEN HEER JOS. DELIN, NAMENS DE AFDEELING VAN BEELDENDE KUNSTEN VAN HET *Verbond voor kunsten, letteren en wetenschappen*, VAN ANTWERPEN.

Nous ne savons comment, devant cette tombe, exprimer la douleur que nous ressentons. Celui que nous considérons comme un maître, celui qui nous animait de son vaillant exemple et dont le génie nous soutenait dans nos défaillances, Leys, l'auteur de tant de chefs-d'œuvre est là endormi dans sa gloire. Et nous, ses admirateurs, c'est à peine si nous pouvons dans l'immense affliction qui remplit nos âmes, trouver, pour lui dire un éternel adieu, des paroles dignes de la grande tâche qu'il a accomplie sur la terre.

Pour rendre à Leys l'hommage auquel il a droit, il faut évoquer les siècles écoulés, rappeler la nuit profonde dans laquelle nous étions tombés alors que l'action lente mais infaillible de la domination despotique étrangère avait éteint en nous jusqu'au sentiment de notre gloire passée ; jusqu'au souvenir de cette grande époque où nous marchions à la tête de la civilisation, ne reconnaissant d'autre rivale que la Rome des Léon X, des Raphaël et des Michel-Ange. Il faut rappeler que le coup de tonnerre de 89 ne parvint pas à nous réveiller, tant la compression exercée sur nous par un pouvoir despotique avait étouffé le génie national en épuisant ses forces viriles. Traînés sur tous les champs de bataille de la république et de l'empire et les jonchant de leurs cadavres,les Belges étaient frappés d'une telle déchéance morale qu'ils n'avaient même pas conservé ce que les nations asservies ne perdent que lorsqu'elles sont mortes, leur carractère artistique propre, leur génie individuel. Nous étions les plagiaires de l'étranger et les préfets de l'empire se trouvaient chez eux sur notre sol en reconnaissant dans les œuvres de nos artistes que David avait remplacé Rubens.

1830 vint enfin, et ce peuple en léthargie se réveilla au souffle puissant des passions patriotiques. Le jour où il voulut être libre il sentit se ranimer en lui les souvenirs éteints de son passé, il sentit revivre son génie et c'est de l'heure de sa délivrance politique que date la renaissance de son art national.

C'est alors aussi que l'on vit les premières manifestations de ce puissant esprit qui pendant trente ans a frayé en quelque sorte la voie à l'école contemporaine, repoussant brusquement les influences étrangères, rompant avec la convention, s'appliquant à faire revivre les traditions nationales, non-seulement par une étude approfondie de nos vieux maîtres, mais aussi en s'inspirant des épisodes les plus glorieuses de notre histoire, en les fesant revivre par la magie de son pinceau et la fierté de ses compositions.

Souder en quelque manière la vieille école flamande à l'école moderne, rétablir la chaîne détruite des traditions, nous rendre notre originalité d'autrefois en la fortifiant des conquêtes de l'esprit du 19e siècle, tel était le but de la phalange artistique qui entreprit l'œuvre de notre régénération.

Leys, au début de sa carrière, fut un des plus fougueux défenseurs des idées nouvelles, et cette croyance dans la restauration de l'art national par le retour aux traditions anciennes et par l'étude sincère de la nature, fut la foi de toute sa vie. C'est à cette conviction profonde, inaltérable, qui domine toutes les conceptions de son esprit, toutes les variations même de sa pensée, que nous devons les triomphes éclatants remportés par l'école belge dans ces luttes grandioses auxquelles a pris part depuis 20 ans l'élite artistique du monde entier.

Grâce surtout au génie de Leys et à son énergique persévérance, Anvers qui ne comptait que par ses souvenirs, Anvers qui n'était plus rien depuis Rubens, van Dyck et Jordaens, Anvers

reprit fièrement sa couronne artistique et ce furent ses rivaux eux-mêmes qui la lui rendirent.

Voilà l'œuvre de Leys.

Et maintenant, artistes anversois, artistes belges, en présence du grand exemple que cet homme de génie nous a légué, en présence de cette tombe glorieuse qu'environnent tant de regrets, n'oublions jamais que si l'immortalité commence pour Leys, c'est qu'il est resté fidèle aux traditions de notre école nationale.

Adieu, cher maître, adieu, Leys, adieu !

═

Redevoering van den heer Karel VERLAT, in naam der vrienden van Leys.

Messieurs,

Permettez que j'ajoute quelques mots à ceux que vous venez d'entendre ; non pour parler du grand peintre dont tout le monde appécie et admire le talent, du bon père de famille, mais de l'ami, du camarade, du conseiller.

Ceux qui comprennent combien notre art est difficile, combien le découragement vient par moments affaiblir notre énergie, savent aussi combien la perte des conseils de Leys seront amèrement regrettés.

Constamment à la disposition des artistes, il a su, avec sa bonhomie naturelle, les aider de sa grande expérience, de son sentiment si profondément peintre. Ses observations intelligentes, si imprévues, avaient toujours ce grand merite d'être imprégnées du souffle de notre école nationale.

Leys aimait passionnément son art, cette manifestation divine de l'esprit humain, la culture de la plus belle partie de notre intelligence.

Il savait nous communiquer son enthousiasme, son esprit, décidé pour la lutte.

C'est par son exemple qu'il nous encourageait à nous mesurer, sans crainte, avec les rivaux les plus sérieux; qu'il nous engageait à dédaigner un succès purement local, et à ambitionner des lauriers dans les grandes expositions internationales.

Dans ces circonstances, il nous a appris, en bon citoyen, à répondre à l'appel du gouvernement, et à sentir qu'avant tout. l'artiste se doit à la gloire de sa patrie

Ces excellents conseils, qu'il pratiquait lui-même, et qui ont rendu désormais son nom si illustre, ont prouvé, plusieurs fois

à Paris, à Londres, que notre petite Belgique est grande... la palette à la main !

Cher maître et ami !

Nous t'avons perdu trop tôt ! Ton affabilité, ton esprit si artiste, et ta bonté pour tous, seront toujours présents à notre mémoire !

Puissions-nous profiter longtemps encore du souvenir de tes précieux conseils ! Adieu.

Redevoering van den weledelen heer Em. GEELHAND, namens de Koninklijke Maatschappij ter aanmoediging van schoone kunsten, van Antwerpen.

La société royale d'encouragement des beaux-arts vient à son tour déposer une palme douloureuse sur le cercueil hélas ! si tôt fermé d'un des membres les plus distingués de sa direction. Le but de cette institution est, chacun le sait, d'encourager toutes les branches de l'art dans leur universalité la plus entière. Elle ne pouvait donc ne pas distinguer dès son aurore un talent aussi franc et aussi vif que celui que déployait Leys à ses premiers pas.

Cet artiste ne pouvait pas non plus s'abstenir de coopérer aux efforts de la Societé pour activer le flambeau des beaux-arts que les discordes civiles semblaient s'efforcer d'éteindre. Dès 1834, Leys participa aux expositions triennales, chacun sait avec quel mérite et quel succès ; toutes ses exhibitions furent des triomphes, ces triomphes devinrent annuellement plus éclatants, ils furent sanctionnés par l'acclamation de l'Europe artistique. — Si le commerce anversois s'est fait connaître jusqu'aux confins du monde civilisé, la renommée du maître anversois a marché de pair : hommage légitime rendu à un talent sympathique qui avait le double mérite de fasciner dès le premier aspect et de retenir l'admiration.

En 1860, la Société des beaux-arts adjoignit le baron Leys à sa direction habituelle. Ce choix était moins dicté par l'éclat d'un talent à son apogée que par la conviction réfléchie de la noblesse de son caractère d'artiste : Leys était éminemment bon, grand, généreux : il ignorait l'envie.

S'il est quelques positions élevées qui peuvent excuser, à certains égards, la vanité ou l'orgueil, c'était à coup sûr celle qu'avait atteinte Leys, fils de ses œuvres et couronné par

l'Europe dans des assises solennelles. — Malgré ses triomphes successifs, Leys resta toujours simple et bon. — Cette qualité devint dans son élévation glorieuse une vertu qui mérite un hommage public.

D'un accès facile, Leys aimait ses confrères artistes d'une affection vraie : il savait tempérer la sévérité des critiques et faire valoir même dans les œuvres dépréciées, des parties méritantes qu'un œil moins exercé, qu'un esprit moins bienveillant n'eut pas découvertes. Sa vaste intelligence artistique avait des conseils sincères, loyaux et sans réticence pour toutes les compositions.

S'il avait fait choix d'une spécialité, Leys comprenait néanmoins toutes les branches de l'art ; il en suivait les nuances variées : il saisissait avec un discernement exquis toutes les inspirations, toutes les intentions ; il savait trouver des avis justes et délicats pour mieux rendre même les pensées qu'il n'avait pas conçues — la générosité de son caractère artistique ne connaissait ni écoles, ni coteries, ni villes, ni nationalités ; planant au-dessus des rivalités mesquines, il s'épanouissait dans les hautes sphères de l'art et savait y maintenir ses admirateurs subjugués. C'était là une des faces les plus attrayantes de son noble caractère : là est aussi l'explication glorieuse de ce deuil si général, et le juste motif des profonds regrets de toutes les classes et spécialement de la Société royale d'encouragement des beaux-arts.

Organe de cette Société, je vous adresse, Leys, si regretté, de solennels remercîments et un solennel adieu.

REDEVOERING VAN DEN HEER HENRY LENAERTS, ALS SECRETARIS DER AFDEELING VAN VLAAMSCHE LETTERKUNDE, VAN HET *Verbond voor kunsten, letteren en wetenschappen.*

Uitgenoodigd om hier te spreken als secretaris der afdeeling van Vlaamsche letterkunde bij het kunstverbond, ben ik diep geroerd door het grootsche der omstandigheid en eenigszins beschroomd bij het vervullen dezer taak.

Het oogenblik is zóó plechtig, de man wiens stoffelijk overschot we tot op het doodenveld vergezellen, is zóó groot, de menigte die zich hier verdringt zóó talrijk en indrukwekkend, dat men een stalen hart zou moeten hebben om niet bewogen te zijn.

Was die man dan wezentlijk zóó groot?

Vraagt aan Antwerpen, aan België, aan Nederland, vraagt aan Frankrijk en Engeland, vraagt aan de wereld, en de wereld zal wijzen op de schitterende onderscheidingen die ze hem heeft verleend, en, even als voor onze groote voorvaderen, zal de wereld nu haar hoofd ontblooten bij het uitspreken van zijn naam.

Want hij stond aan 't hoofd der Vlaamsche schilderschool, en men mag geen gewoon mensch wezen om door zijne tijdgenooten tot zulke weerdigheid te worden verheven. Die weerdigheid zegt meer dan al de kruisen die op eene borst prijken, dan al de adellijke titels die eene borst versieren.... De Vlaamsche school.... Die naam werkt op ons allen, Vlamingen, als een tooverwoord. Wij bedenken de tijden waarop Vlaanderen blonk als eene zon, terwijl Europa in diepen nacht lag te sluimeren. Terwijl overal ketenen werden gesmeed, ketenen voor den geest als voor 't lichaam, blonken kunststerren aan Vlaanderen's firmament, en de volkeren, naar vrijheid en verlich-

ting smachtend, richtten de oogen naar dit kleine plekje gronds, staken hunne armen uit naar Vlaanderen, en baden om de vrijheid die wij genoten, om het licht dat ons bestraalde !

O ! het zij me toegelaten die tijden te herroepen : zelfs te midden der algemeene droefheid doen zulke herinneringen goed aan 't hart van eenen Vlaming... Ziet gij ze ? van Eyck en Memling ? ziet gij ze, Quinten Massys, Rubens, van Dyck, Jordaens, Teniers en zoovele anderen ? ziet gij ze, het vuur van 't genie in de oogen, den krans der onsterfelijkheid om 't hoofd... De Vlaamsche schilderschool is daar ! ze hangen hunne tafereelen op aan de muren van tempels en paleizen ; koningen en pauzen wedieveren om gewrochten van hunne hand te bezitten, pelgrims komen uit den vreemde en knielen neêr voor de geniale scheppingen.... O ! zij waren zóó groot, die Vlamingen, zóó beroemd, hun lof wordt zoo eenparig vermeld van aan de boorden der Schelde tot aan de verste gewesten, dat wij als verpletterd zouden zijn onder zooveel glorie, indien we niet gevoelden dat als het ware een deel daarvan op ons allen nedervalt !

En zeggen dat Leys aan 't hoofd stond dier school op onze dagen, aan 't hoofd der waardige opvolgers onzer groote voorvaderen. Niet waar, dat hij daartoe een buitengewoon man, een genie wezen moest ...

Laat mij hem niet beschouwen als schilder, dat hebben anderen oneindig beter gedaan dan ik het zou kunnen. Laat mij hem een oogenblik roemen als man des vooruitgangs.

Hoe zoo ?.... Een schilderstuk moet drie hoedanigheden bevatten : teekening, kleur en gedachte. Zonder gedachte, zonder eene bepaalde strekking van welken aard ook, is een kunstgewrocht enkel eene min of meer behendige kopij der natuur. Was Leys een man der gedachte ? Wie twijfelt daaraan ? Wie loochent zulks ? Doorloopt de lijst zijner tafereelen en zegt of

de bezonderste onder hen niet juist dat tijdstip onzer vaderlandsche geschiedenis voorstellen, waarin het pleit moest worden beslist tusschen dwang en vrijheid, tusschen vreemde overheersching en eigen Nederlandsch bestaan, tusschen bijgeloof en beschaving? Heeft Leys niet juist op die doeken, welke hem de grootste beroemdheid hebben verworven, episoden getooverd uit de XVIe eeuw, de eeuw der hervorming, de eeuw van den strijd voor vrijheid van geweten tegen de inkwisitie? En spreek ik dus geene waarheid, wanneer ik zeg dat hij een man was der vrije denkbeelden, en dat alle verlichte geesten hem daarom moeten roemen en danken?....

Ach! was het niet dat ik vrees uwe aandacht te zullen vermoeien, wat zou ik er genoegen in scheppen, ondanks mijne diepe ontroering, lucht te geven aan allerlei gevoelens en denkbeelden, die bruisen in mijn hart en in mijn geest!.... Doch vooraleer ik deze korte aanspraak sluit, wil ik van Leys iets zeggen dat door de voorgaande redenaars is vergeten geworden.

Wie was hij wiens lijk binnen een oogenblik in dien kuil zal worden nedergelegd? Wie was hij, wiens stoffelijk overblijfsel door duizende en duizende menschen tot hier is vergezeld? Wie was hij, die ridder van vele orden, die baron, die prins der kunst, die Leys, wiens naam door de hand des tijds niet zal worden uitgewischt?... O luistert! hij was een zoon uit het volk, van burgersouders geboren, door nederige handen opgekweekt, en alles, alles is hij zich zelven verschuldigd. Zonder fortuin, zonder titel, zonder rang is hij geklommen tot op den hoogsten trap in de samenleving. Een deel van zijnen roem valt op gansch het volk neêr. En, wat hier luidop dient gezegd te worden, hij verloochende zijnen oorsprong niet; in zijnen omgang met alwie hem naderde was en bleef hij de eenvoudige, goedaardige burger.

Meester, als Antwerpenaren, als Vlamingen, als dienaars der heilige zaak des vooruitgangs, als zonen uit het volk, danken en eerbiedigen we u, ja, ontblooten we voor u ons hoofd, en roepen we u, overstelpt door de droefheid, een eeuwig vaarwel toe !

BRIEF NAMENS HET GEMEENTEBESTUUR VAN ANTWERPEN, AAN DE VROUW VAN DEN OVERLEDENE GEZONDEN :

« Antwerpen, 31 Augustus 1869.

»*Aan mevrouw de barones Hendrik Leys.*

»Mevrouw de barones

»De Gemeenteraad, bijeengeroepen in zitting op 28 dezer, heeft beslist zijne werkzaamheden niet te hernemen dan na de teraardebestelling uws echtgenoots, wiens ontijdig afsterven de gansche kunstwereld en voornamelijk de stad die hem zag geboren worden, in diepen rouw gedompeld heeft. Tenzelfden tijde droeg de gemeenteraad ons de taak op, u zijne gevoelens van deelneming, in het verlies dat Gij geleden hebt, te doen kennen. Wij kwijten ons bij dezen van die droevige maar duurbare zending. Niet slechts als een der grootste meesters van de Vlaamsche schilderschool wordt Hendrik Leys betreurd ; zijn te vroege dood wordt ook smartelijk gevoeld en beweend door allen die hem als mensch en als burger hebben gekend. Als kunstenaar zal zijn naam onsterfelijk schitteren naast de namen dergenen die, in de oude en nieuwere tijden, door hunne werken den menschelijken geest hebben verheerlijkt ; als mensch en als burger zal de gedachtenis van Hendrik Leys gegrift blijven in de harten van allen, die het voorrecht mochten genieten hem te kennen.

»Laat dit u een troost zijn, mevrouw, in de harde beproeving welke Gij lijdt en laat de algemeene deelneming in uw verlies u eenigszins opbeuren uit den zwaren druk, die op u weegt.

» Wij betuigen u dezen wensch namens den Gemeenteraad van de stad, tot welker roem uw echtgenoot zooveel heeft bijgedragen en aan welke hij ook in burgerlijke betrekkingen gewaardeerde diensten bewezen heeft, terwijl hij er overigens altoos, onder alle opzichten, een waar modelburger van geweest is.

» Gelief de betuiging van onze hoogachting aan te nemen.

» De burgemeester.

» Op verordening : De secretaris, J.-C. VAN PUT.

» J. DE CRAEN. »

Uitvaart in de hoofdkerk te Antwerpen.

Op 11 September, ten 11 ure, had in de O.-L.-Vrouwekerk, van wege de kerkfabriek, eene uitvaart plaats, ter nagedachtenis van baron Hendrik Leys, die, sedert het jaar 1863, voorzitter van de commissie der kunstversiering dezes tempels was. 's Meesters echtgenoot, zoon en dochters, de familieleden, de burgemeester, schepenen, kerk- en kapelmeesters, leden der broederschappen, leden der koninklijke academie van schoone kunsten, van het *Verbond voor kunsten, letteren en wetenschappen*, vrienden en kennissen waren in den dienst tegenwoordig.

GEDENKTEEKEN.

—

Verslag der bijzondere commissie van den gemeenteraad van Antwerpen, voorgedragen in zitting van 3 November 1869.

Mijnheeren,

In zitting van 15 September jl., hebt gij aan ons onderzoek het voorstel van het schepencollegie onderworpen, rakende het oprichten van een gedenkteeken aan den befaamden kunstschilder baron Hendrik Leys, ter stede op 26 Augustus dezes jaars overleden. Wij hebben ons ommiddellijk van die taak gekweten en hebben thans de eer u verslag over onze werkzaamheden te geven.

De ondergeteekende leden treden ten volle het voorstel van het schepencollegie bij. Zij zijn van meening dat er eene openbare hulde moet gebracht worden aan de nagedachtenis van den man, wiens heerlijke gewrochten zooveel luister hebben gegeven aan onze van ouds befaamde Vlaamsche school.

Deze hulde moet grootsch zijn, waardig van onze stad en den kunstenaar die er het voorwerp van is. Aan een gedenkteeken op de begraafplaats zelve valt niet te denken : vooreerst omdat zulk monument van meer innigen aard zou zijn ; ten tweede,omdat de kunstenaar buiten onze gemeente begraven is.

Derhalve is onze commissie eenparig van gevoelen dat het gedenkteeken door de stad op te richten, op eene der openbare plaatsen van Antwerpen zou moeten worden gesteld.

Overgaande tot het onderzoek van de soort des gedenkteekens, stellen twee leden onzer commissie voor, onmiddellijk den vorm van hetzelve te bepalen en een bronzen standbeeld, vier meters hoog, te doen vervaardigen.

Zij staven deze meening door het hier te lande bestaande

gebruik, aan beroemde mannen standbeelden op te richten, alsook door het nut dat er ligt in het voorloopig kennen van het bedrag der uitgaven waartoe de stad zich verbindt.

Een lid, ofschoon niet ongunstig aan het ontwerp van een standbeeld, geeft de voorkeur aan een gedenkteeken waarvan de vorm aan de verkiezing des vervaardigers zou worden overgelaten, onder voorbehoud van goedkeuring door den raad.

Voor het maken, zoowel van een standbeeld als van elk ander gedenkteeken, zou er, zoo spoedig mogelijk, een wedstrijd tusschen de Belgische kunstenaren moeten geopend worden.

Voor wat de plaats betreft waarop het standbeeld of het gedenkteeken zou dienen gezet te worden, onze commissie denkt dat hierover niets kan worden beslist dan wanneer de gemeenteraad, rakende de keus van het monument, eene beslissing zal hebben genomen.

Antwerpen, 13 October 1869.

De verslaggever, Jan Schul.
De leden, P. Paul Stoop.
Fl. Cruysmans.

Verslag der bijzondere commissie, voorgedragen in zitting van 2 April 1870.

Mijnheeren,

Door uw besluit van 3 November 1869, hebt gij ons gelast met het opmaken van het uitvoeringprogramma van het gedenkteeken, op te richten ter nagedachtenis van den beroemden kunstschilder baron Hendrik Leys.

Wij hebben de eer het volgende ontwerp van programma uwer goedkeuring voor te leggen :

Gezien het besluit des gemeenteraads, in dagteekening van 3 November 1869, waardoor wordt vastgesteld, dat er, als blijk der openbare hulde, een bronzen standbeeld, ter hoogte van 4 meters op eene openbare plaats der stad Antwerpen aan den uitmuntenden kunstschilder baron Hendrik Leys zal opgericht worden ;

Gezien het besluit waardoor er wordt bepaald dat er voor het vervaardigen van gezegd standbeeld een wedstrijd tusschen alle de Belgissche beeldhouwers zal worden geopend ,

Heeft besloten :

Bovengemelden prijskamp in te richten onder de volgende voorwaarden :

1° De mededingers zullen een pleisteren model met voetzuil moeten leveren, het beeld ter grootte van 1 m. 25, de voetzuil in evenredigheid ;

2° De modellen zullen vrachtvrij moeten besteld worden vóór 1Maart 1870, op het stadhuis te Antwerpen, aan het adres der heeren burgemeester en schepenen der stad ;

3° De mededingers zullen hun werk niet onderteekenen en slechts er eene zinspreuk bijvoegen, welke zij zullen herhalen

op een gezegeld briefje, inhoudende de opgaaf van hunnen naam en hunne woonplaats ;

4° De modellen, besteld na den voorschreven tijd of die waarvan de vervaardigers zich op eeniger wijze zouden doen kennen, zullen uit den kampstrijd gesloten worden ;

5° Eene bijzondere jury zal door de stedelijke regeering benoemd worden, om de ingezondene modellen te beoordeelen en de prijzen toe te kennen ;

6° De vervaardiger van het best bevonden model zal zich met de uitvoering en plaatsing van het gansche gedenkteeken (bronzen beeld en arduinen voetstuk) aan den prijs van *vijftig duizend franken* moeten gelasten, onder goedkeuring der leden van de jury. Het geheele gedenkteeken zal, voltooid en geplaatst, op 1 Augustus 1872, aan het stadsbestuur moeten afgeleverd zijn ;

7° De tweede prijs zal bestaan in eene som van 500 fr.;

8° De twee best bevondene modellen blijven het eigendom der stad ; de andere zullen door de makers tegen kwijtschrift kunnen afgehaald worden.

Antwerpen, 15 November 1869.

De verslaggever, Jan Schul,
De leden, P. Paul Stoop,
F. Carpentier.

De gemeenteraad van Antwerpen,

Gezien de besluiten des gemeenteraads, waardoor wordt vastgesteld dat er, als blijk van openbare hulde, een gedenkteeken te Antwerpen, aan den uitmuntenden kunstschilder baron Hendrik Leys, zal worden opgericht,

BESLUIT :

Een wedstrijd tusschen de Belgische kunstenaars wordt, onder de volgende voorwaarden, geopend.

1. De vorm en de samenstelling van het gedenkteeken worden aan de keus der mededingers overgelaten ;

2. De mededingers moeten van het gedenkteeken een pleisteren model leveren, ter grootte van 1/5 der uitvoeringsgrootte, basis of voetstuk inbegrepen ; daarbij te voegen eene toelichtende opgaaf van de plaats die zij zouden verlangen voor het gedenkteeken te zien aanwijzen, de bouwstoffen, de afmeting van het gedenkteeken en den prijs waartegen zij de verbintenis nemen zich te gelasten met de uitvoering:

3. De modellen zullen vrachtvrij moeten besteld worden, vóór 1 April 1871, op het stadhuis te Antwerpen, aan het adres van 't gemeentebestuur.

4. De mededingers zullen hun werk of de daarbij gevoegde toelichting niet onderteekenen, maar er eene zinspreuk inschrijven, welke zij zullen herhalen op een gezegeld briefje, houdende opgaaf van hunne namen en hunne woonplaats.

5. De modellen besteld na den voorschreven tijd, of die waarvan de vervaardigers zich op eeniger wijzezouden doen kennen, zullen buiten den wedstrijd gesloten worden.

6. Eene bijzondere jurij zal benoemd worden,om de modellen te beoordeelen en verslag aan den raad te doen.

7. De vervaardiger van het bepaald aangenomen model, zal

zich moeten gelasten met de uitvoering en plaatsing van het gansche gedenkteeken, onder toezicht van 't gemeentebestuur, voor eene som die niet boven de 40,000 fr. mag gaan. Het gedenkteeken zal, geheel voltooid en geplaatst, op 1 Augustus 1872, aan het stadsbestuur moeten afgeleverd zijn.

8. De kunstenaar, wiens model uitgevoerd wordt, zal geene andere belooning ontvangen.

De makers van de twee nabeste niet uitgevoerde modellen zullen ontvangen, de eerste, eenen prijs van 2000 ; de tweede, eenen van 1000 franks.

9. De drie best geoordeelde modellen blijven het eigendom der stad ; de andere zullen door de makers, tegen kwijtbrief, kunnen afgehaald worden.

10. De tijdstippen voor het betalen van den uitvoeringsprijs zullen vastgesteld worden, in gemeen overleg, tusschen het gemeentebestuur en den kunstenaar.

Gedaan ten stadsraadhuize van Antwerpen, den 18n Juni 1870.

Ter ordonnantie : *De secretaris,* J. DE CRAEN.

De burgemeester, J.-C. VAN PUT.

Inhuldiging der zaal Leys, op het stadhuis van Antwerpen.

In 1861, werd de overeenkomst gesloten tusschen Hendrik Leys, het Belgische staatsbestuur en het bestuur der stad Antwerpen voor de beschildering der wanden van de groote zaal van het Antwerpsch stadhuis. Er zou 200,000 fr. betaald worden voor dit werk, dat na verloop van tien jaren moest voltooid zijn. Leys begon er in 1862 aan ; de dood belette hem, er de laatste hand aan te leggen.

Op 14 Augustus 1870, ten 2 ure, had de plechtige inhuldiging der zaal plaats, in tegenwoordigheid van de heeren gouverneur der provincie, de schepenen en leden van het gemeentebestuur, het bestuur der koninklijke maatschappij ter aanmoediging van schoone kunsten en talrijke kunstbeoefenaren in alle vakken, daartoe uitgenoodigd. In de afwezigheid des burgemeesters, voerde de heer schepen d'Hane-Steenhuijse het woord.

Hij drukte zich uit zooals volgt :

Mijnheeren,

In de afwezigheid van den eersten magistraat der gemeente, heb ik de eer, alsmede mijne achtbare collegas van het schepencollegie en van den gemeenteraad, u, in naam der stad Antwerpen, welkom te heeten.

De plechtigheid die ons vandaag vereenigt, verwekt te gelijk in ons eene wettige trotschheid en een diep gevoel van droefheid.

De dood heeft ons den grooten kunstenaar ontroofd, wiens faam door gansch de wereld is verspreid en die de prachtige

schilderwerken, welke ons omringen, heeft uitgevoerd. Wij hebben hem verloren vooraleer zijn werk ten volle was voltrokken en men mag zeggen, dat het in deze zaal is dat Leys zich aan de laatste ingevingen van zijn genie overgaf.

Maar, Mijnheeren, hoe groot onze droefheid ook zij, wij zijn trotsch in uwe tegenwoordigheid de meesterstukken te komen inhuldigen welke ons stadhuis bevat.

Op het oogenblik dat de oorlogsrampen een gedeelte van Europa teisteren, bewijzen wij, door dit zoo vreedzaam feest, welk ons hier heden allen vereenigt, dat het op het grondgebied der kunsten is dat de ware vrede heerscht, de ware broederlijkheid.

Ons verleden op de baan der kunst is vol roemrijke herinneringen ; onze huidige kunstenaren houden op eene waardige wijze de faam hunner voorgangers staande, en door uw bijzijn, bewijst gij eene schitterende hulde aan een der roemrijkste kinderen van België's metropool.

Eere aan u, Mijnheeren, voor de welwillendheid met welke gij onzen oproep hebt beantwoord.

In name der stad Antwerpen dank ik u.

Na deze onder toejuichingen onthaalde woorden, richtte de spreker zich als volgt tot de vreemde kunstenaren, die de plechtigheid bijwoonden :

Qu'il me soit permis maintenant, Messieurs, d'adresser nos sincères félicitations aux artistes étrangers qui ont bien voulu honorer de leur présence cette imposante cérémonie.

Laisant de côté, pour un moment, les préoccupations fiévreuses, cruelles parfois, qui assiégent tous les esprits en Europe, nous vous avons conviés à une fête toute de paix, toute de fraternité.

La Belgique, grande par sa gloire artistique et dont les sympathies sont acquises à tous les peuples de l'univers, sans exception ; la Belgique qui n'a qu'un but et qu'une ambition, le maintien de son indépendance, de ses libres institutions et de sa dynastie ; la Belgique, dis-je, et la ville d'Anvers, dont le glorieux passé est retracé sur ces murs, sont fières et heureuses de vous recevoir.

S'il est vrai que nous déplorions de toutes nos forces, de toute l'énergie de notre âme les guerres cruelles et homicides, nous aimons cependant aussi les luttes et les combats, mais les combats et les luttes transportés dans ces sphères pures et sereines, où les sciences et les arts, joints aux sentiments les plus nobles que renferme le cœur de l'homme, s'efforcent d'éclairer la marche progressive de l'humanité.

Oui, Messieurs, la Société royale pour l'encouragement des beaux-arts, en organisant, en notre ville, son exposition triennale, a donné le signal d'une lutte ardente. Mais,rassurons-nous, les victoires qui y seront remportées,comme aussi les échecs que l'on y subira, ne coûteront ni une larme, ni une goutte de sang à l'humanité.

Honneur donc aux artistes étrangers, honneur à vous, messieurs, qui êtes venus vous joindre à des Belges, aux Anversois, pour célébrer la mémoire de l'un des enfants les plus illustres de notre pays.

Encore une fois, la ville d'Anvers vous remercie !

Avant de terminer, messieurs, il me reste encore un devoir à remplir :

Au nom de Leys, désormais acquis à cette salle, il est juste de joindre deux antres noms ; ce sont ceux de deux savants qui, dans les limites de leur coopération, ont grandement concouru à mener à bonne fin l'œuvre du maître que tous nous admirons. Je veux parler de M. Schadde, architecte et professeur à l'aca-

démie des beaux-arts, et de M. Génard, bibliothécaire-archiviste de notre ville.

Je suis heureux de pouvoir dans cette circonstance solennelle au nom de la ville d'Anvers, au nom du gouvernement et en présence du premier magistrat de la province, leur donner un témoignage public de satisfaction et de reconnaissance.

Het proces-verbaal der inhuldiging, geschreven in het dusgenaamde gedenkboek van Antwerpen, werd vervolgens door al de aanwezigen geteekend.

Wij laten hier volgen de in 1862 door den heer Leys gemaakte beschrijving van zijne schilderingen.

Aanteekening over de versiering der zaal van het stadhuis van Antwerpen.

Sedert dat de staat en de stad mij de versiering der groote zaal van het stadhuis van Antwerpen toevertrouwd hebben, heb ik den aard en het karakter nagegaan der sieraden welke het best voor een gemeentehuis kunnen gebruikt worden.

Het stadhuis is het paleis der gemeente ; de zetel van de afgevaardigden der inwoners. Als zulkdanig moet het eenen bijzonderen stempel dragen ; elk tafereel, elk sieraad, elk zinnebeeld moeten in betrekking staan met de geschiedenis onzer burgerlijke instellingen ; mijns dunkens, moet dit gebouw, om zoo te zeggen, een open boek zijn, waarin elk burger zijne rechten kan leeren kennen, en den geest verlichten door de edele voorbeelden onzer voorouders.

In de verledene eeuwen, wanneer het de versiering of de schildering van het binnengedeelte der stadhuizen gold, hebben de kunstenaren in de gewijde of ongewijde geschiedenis ontwerpen gekozen, welke in betrekking stonden met het ambt der magistraten. Het is alzoo dat de vermaarde Rogier Van der Weyden, op het stadhuis van Brussel, de zaal versierde waar de burgemeesters, de schepenen en de raadsleden zich vereenigden om de gerechtigheid uit te oefenen of de zaken der gemeente te bestieren ; de schilderingen welker bediedenis aan den voet van elk tafereel gemeld stond, stelden feiten voor, ontleend aan het leven van keizer Trajanus, aan dit van Paus Gregorius I, en aan de legende van Herkenbald ; het is insgelijks zoo, dat een ander niet min befaamde schilder, Dierck Stuerbout, eene der zalen van het stadhuis van Leuven versierde met tafereelen waarvan de onderwerpen getrokken waren uit de legende van keizer Otto III. Al deze schilderingen zinspeelden op de gerechtigheid welke eertijds de schepenen geroepen waren uit te oefenen.

Zulkdanige voorbeelden, gegeven door meesters welke men, met recht, als de hoofden der Vlaamsche school aanziet, zijn voldoende om aan den hedendaagschen schilder zijne baan aan te wijzen. Maar Van der Weyden en Stuerbout hebben slechts eenige afgezonderde onderwerpen te behandelen gehad. Het staats- en het gemeentebestuur, met mij het versieren der bijzonderste zaal van ons stadhuis toe te vertrouwen, hebben mij het middel verschaftom aan mijn werk het karakter van een samenhangend geheel tegeven.Ik stel mij voor, aldaar eenereeks feiten te verbeelden die, hoop ik, in het kort de rechten en de privilegiën onzer gemeente zullen aanduiden.

Nog een woord. Alhoewel ik tot mijne onderwerpen feiten gezocht heb die in de jaarboeken der vorige eeuwen aangeboekt zijn, heb ik steeds voorbeelden gekozen die niet alleen aan ons tijdstip toepasselijk zijn, maar die nog in het toekomende kunnen nagevolgd worden.

Het stadhuis van Antwerpen is gebouwd geworden tusschen de jaren 1560 en 1564 ; het hoort toe aan het tijdstip der *Hergeboorte;* ik ben er in gelukt al mijne onderwerpen in onze eigene plaatselijke geschiedenis te vinden,in de korte tijdruimte van 50 jaren, tusschen 1514 en 1562, dat is te zeggen, in de jaren dat in onze provinciën den bouwtrant der *Hergeboorte* ingevoerd werd, die ook het tijdstip waren waarop Staatkunde, Kunst en Koophandel tot den hoogsten bloei in onze stad gerezen zijn. [1]

Eerste onderwerp.

De souverein, vóór zijne intrede in de stad Antwerpen, legt in handen van den eersten burgemeester, den eed af van de be-

[1] Voor het opstellen dezer notitie heb ik mij bediend van de notas welke mij zijn medegedeeld door den heer P. Génard, archivaris der stad Antwerpen.

staande wetten na te leven en de voorrechten zijner toekomende onderdanen te eerbiedigen. Voorbeeld : De blijde inkomst van den aartshertog Karel, later keizer onder den naam van Karel V (1514). 1

De inhuldiging onzer souvereinen, in de geschiedenis gekend onder den naam van *blijde inkomst*, verschafte aan onze voorvaders de gelegenheid om door hunne prinsen, hunne rechten, hunne privilegiën en hunne vrijheden, op eene officieele wijze te doen bestatigen.

De stad Antwerpen, met harén omtrek, vormde eertijds eene afgezonderde heerlijkheid, toehoorende aan de hertogen van Brabant, maar nogtans onafhankelijk van het hertogdom, in dier voege, dat zij in de XIVe eeuw, gedurende verscheidene jaren in de handen der graven van Vlaanderen overging.

Vóór zijne intrede in het markgraafschap van het Heilig Rijk, waarvan Antwerpen de hoofdplaats was, werd de souverein verplicht te zweren de in zijne heerlijkheid bestaande wetten na te leven en de voorrechten zijner nieuwe onderdanen te eerbiedigen.

Den 12[n] Februari 1514, deed de aartshertog Karel van Oostenrijk, later keizer onder den naam van Karel V, *zijne blijde inkomst* in Antwerpen. Deze plechtigheid had plaats ten 1 ure na den noen.

De prins kwam van Brussel langs Mechelen en was vergezeld van zijne twee zusters, de prinsessen Eleonora en Maria, later koninginnen van Frankrijk en Hongarië.

Het magistraat van Antwerpen had op het veld van Berchem, nabij het klooster van Ter-Siecken, een groot getal soldaten

1 *Rood fluweelen privilegie-boek en Tractaat van de officieren*, enz. *van Antwerpen, door den Secretaris H. de Moy.* Exemplaar berustende ter stadsbibliotheek van Antwerpen, blz. 2.

doen plaatsen, welke aldaar in slagorde bleven staan, tot na het einde der inhuldigingsplechtigheid.

De schout van Antwerpen, te paard, ging zijnen meester te gemoet tot aan den grenspaal van het markgraafschap van het Heilig Rijk. Wanneer de prins aldaar aangekomen was, werd hij ontvangen door het magistraat van Antwerpen, vergezeld van de geestelijkheid, en de eerste burgemeester, Jan Van de Werve, bood hem de sleutels der stad aan.

Na deze plechtigheid, stapte de aartshertog van zijn paard en begaf zich in eene kapel welke te dezer gelegenheid vóór het klooster van *Ter-Siecken* opgericht was. Aldaar werd aan het volk lezing gegeven van den eed welken den prins ging doen, waarna deze, vóór den eersten burgemeester, op het Evangelieboek, gezegden eed aflegde.

Ik stel mij voor, dees laatste onderwerp te behandelen ; mijns dunkens, zal ik geen treffender voorbeeld der rechten onzer voorouders kunnen vinden, dan in de voorstelling van den machtigen aartshertog-koning, die later de keizerlijke kroon droeg, op het oogenblik zelf dat hij zweert de voorrechten van het Antwerpsche volk te eerbiedigen.

TWEEDE ONDERWERP.

Het poorterrecht. Voorbeeld : Aanneming tot het poorterrecht van Antwerpen van Battista Palavicini uit Genua, in tegenwoordigheid der burgemeesters en schepenen. (1541) [1]

Weinige gemeenten bezaten in de middeleeuwen zoo vele privilegiën als de stad Antwerpen. Hare inwoners hadden

1 *Rechten en de costumen van Antwerpen*, uitgave van Plantijn, blz. 142, en A. VAN VALKENISSE, *Généalogies des familles patriciennes d'Anvers*, handschrift berustende ter stadsbibliotheek van Antwerpen, p.525. Zie insgelijks de *Vierschaerboeken*.

rechten welke hun benijd werden door de burgers van menige republiek ; — ook zag men de vertegenwoordigers der grootste familiën uit den vreemde, het zich ter eere aanrekenen, burger van Antwerpen te worden.

De plechtigheden voor het aanvaarden van eenen burger waren eenvoudig en statig.

De aanvrager werd ter Vierschare der burcht van Antwerpen geleid; daar, in de opene lucht, vóór den schout, den markgraaf-den souverein vertegenwoordigende, en in bijzijn der schepenen, bijgestaan van eenen hunner secretarissen, legde hij den eed van getrouwheid af aan den hertog van Brabant, in zijne hoedanigheid als markgraaf van het Heilig Rijk, en zwoer te zullen waken op de veiligheid der burcht, gezamenlijk met den burggraaf en de burgers.

Na het afleggen van den eed , blies de korteroede in het openbaar op den hoorn, ter getuigenis, zeggen onze Costumen, dat zulke persoon tot het poorterrecht van Antwerpen was aangenomen.

Zoo als ik het gezegd heb, aanzagen de vertegenwoordigers der belangrijkste familiën uit den vreemde als eene eer het Antwerpsch poorterschap te bekomen.

Ik heb voor onderwerp gekozen het oogenblik waarop Battista Palavicini, zoon van Paolo, een edel koopman der republiek van Genua, in 1541, tot *de poorterij* werd aangenomen, door Willem Van de Werve, markgraaf van het land van Rijen en schout van Antwerpen ; deze plechtigheid had plaats in bijzijn des burgemeesters Cornelis Van Spanghen en Jan Crombach, ridders en der schepenen Lanceloot Van Ursel, Frans Vander Dilft, ridders, Arnold Schoyte, Gabriel Triapin, meester Nicolaas de Schermere, Pieter Van Halmale, Cornelis Van Berchem, Jan Draeck, Cornelis Happaart, Costen Van Halmale, meester Pieter Vledincx, Jan Vander Heyden, Hendrik

van Berchem, Cornelis de Vos en Jan Rockox; deze heeren waren bijgestaan door den befaamden secretaris der stad, Cornelius Scribonius Grapheus.

Ik heb dit onderwerp gekozen, niet alleen omdat het een belangrijk feit onzer jaarboeken daarstelt, maar ook omdat het eenige der uitstekendste mannen der XVI[e] eeuw ten tooneele voert en tevens in verband staat met een tijdstip, waarop de koophandel te Antwerpen 't bloeiendste was.

Derde onderwerp.

De burgemeester en schepenen hebben het recht de burgerwacht bijeen te roepen. Voorbeeld : de verdediging der stad tegen Marten Van Rossem. (1542) 1

De gewapende gilden waren in de verledene eeuwen wat in onze dagen de burgerwacht is ; zij moesten waken tot het behoud der goede orde ; in tijd van oorlog droegen zij bij tot de verdediging des lands.

Zooals nu, verdeelde zich de burgerwacht in zoovele afdeelingen als er verschillige wapens waren ; men telde de oudere en jongere gilde des kruisboogs (sint Joris) ; de oudere en de jongere gilde van den handboog (sint Sebastiaan) ; de gilde der Schermers (sint Michiel); eindelijk die der Kolveniers (s[t] Antonis).

« Ten allen tijde, zegt de secretaris De Moy, is de eerste bur-
» gemeester *(buiten-burgermeester)* het opperhoofd der gilden
» en der burgerwacht geweest ; hij ontvangt den eed van
» getrouwheid der dekens, der honderd- en der tienmannen ;
» hij en de schepenen voeren het bevel voor de verdediging der
» stad, tegen de vijanden van den buiten. »

De voorrechten van den burgemeester van Antwerpen werden op eene schitterende wijze bevestigd in 1542, wanneer de

1 De Moy, a. w. blz. 113.

stad door Marten Van Rossem belegerd werd. In dit uiterst oogenblik ontbood de burgemeester de gilden op de groote Markt en gebood hun de stad veil te houden tegen de aanslagen van den Gelderschen kapitein. De schepen Van Spanghen, zegt de secretaris De Moy, en niet de schout, werd door keizer Karel V gemachtigd het bevel over de burgerwacht te voeren ; zijn wijs beleid redde de stad van de afgrijselijkheden eener inneming.

Ik stel mij voor, dit schoon feit onzer stedelijke geschiedenis te schilderen ; het oogenblik welk ik gekozen heb is dat waarop de burgemeester Lanceloot Van Ursel de gilden, op de groote Markt vergaderd, aanspreekt, en het bevel der wachten aan den ridder Van Spanghen overgeeft.

Vierde onderwerp.

De burgemeester is het hoofd der politie. Voorbeeld : De hertoginne van Parma, bestelt, in tijd van onlusten, de sleutels der stad aan het magistraat.

Een der voorrechten waaraan onze voorouders het meest prijs hechtten en welk zij meer dan eens tegen de aanspraken der officieren des hertogs te verdedigen hadden, was dit van door hunne burgemeesters en schepenen bestierd te worden ; volgens hun was de eerste burgemeester of zijn afgevaardigde, het hoofd der politie hunner stad.

Een belangrijk feit kwam volgens de getuigenis van secretaris De Moy, de rechten onzer medeburgers wettigen. Na de eerste onlusten door de Hervorming veroorzaakt, zegt de schrandere schrijver, kwam de hertoginne van Parma naar Antwerpen ; de sleutels der stad haar aangeboden zijnde door het magistraat, gaf Hare Hoogheid ze weder, waarna zij ten stadhuize bewaard bleven, door de zorgen des schepenen Mr De Pape, zonder dat de schout zich ergens mede te be-

moeien had. « Daaruit blijkt klaar, » zegt onze secretaris, « dat
» de opperofficier voor de crimineele zaken het hoofd der politie
» niet is ; te meer hij heeft er geen recht toe, en heeft niets te
» doen met de politie dan wanneer er verordeningen moeten
» kenbaar gemaakt worden. »

Vijfde onderwerp. [1]

De burgemeester en de schepenen wakkeren de kunsten en letteren aan. Voorbeeld : het landjuweel van 1561.

In de XVIe eeuw had de Antwerpsche schilderschool eene aanzienlijke uitbreiding genomen. Sedert Quinten Massys, had onze stad Brugge vervangen, als bijzonderste zetelplaats der Vlaamsche kunst.

Nevens de schilders- of St-Lucasgilde, hadden zich de Rhetorijkkamers de *Violier, de Goudbloem* en *de Olijftak* gevormd.

In 1561, vervulden de burgemeester Antonius Van Straelen en de schepen Melchior Schets de plaatsen van hoofdman en prins der Violieren. Deze schrandere aanmoedigers der kunsten en letteren besloten te Antwerpen al de letterkundigen en kunstenaren voor een feest, *Landjuweel* genaamd, te vergaderen.

Hun ontwerp gelukte ten volle. Veertien Rhetorijkkamers antwoordden aan den oproep en gedurende verscheidene weken volgden de feesten elkander zonder tusschenpozing op. Millioenen werden er besteed. De gezant der konigin Elisabeth van Engeland, Sir Richard Clough, die deze plechtigheden bijwoonde, zegt dat van 's menschen geheugen, men geene pracht zag gelijk aan die welke onze Rhetorijkers hadden aan den dag gelegd.

Ik heb het oogenblik gekozen waarop de burgemeester van

[1] Dit tafereel is door 's meesters overlijden onuitgevoerd gebleven.

Straelen en de schepen Schets, vergezeld van het magistraat, aan de overwinnaars van het *Landjuweel*, de hun bestemde zilveren bekers, ter hand stellen.

Zesde onderwerp. [1]

De burgemeester en schepenen beschermen den koophandel en de nijverheid. Voorbeeld : *Opening der groote vrije jaarmerkt van* 1562. [2]

Volgens hare privilegiën, had de stad Antwerpen jaarlijks twee jaarmarkten ; de eerste begon den tweeden Zondag voor Sinxen en de tweede den tweeden Zondag na half Augustus. Deze twee jaarmarkten, beschermd door de keizers van Duitschland, en de hertogen van Brabant, verkregen, door de zorgen van de magistraten der stad, eene aanzienlijke uitbreiding ; zij werden, in eenige wijze, de bron der grootheid tot welke de handel in onze stad opsteeg. In de XVI[e] eeuw brachten al de volkeren van Europa er hunne voortbrengsels heen.

De opening dezer jaarmarkten, waarvoor de vreemde landen ons somtijds afgevaardigden toezonden, gebeurde met groote plechtigheid.

Volgens de costumen, had er de afkondiging van plaats, op bovengemelde dagen, door de oudste der korteroeden, in een huis nabij het stadhuis, heden nog de *Maagd van Antwerpen* geheeten. Men deed alsdan kennen de voorrechten,door den keizer en de hertogen van Brabant toegestaan, en verbod dragende de kooplieden aan te houden die zich ter foire van Antwerpen

1 Is, even als het vorige tafereel, niet uitgevoërd.

2 De Moy, a. w. bl. 174, en *Rechten en costumen van Antwerpen*, Plantyn, bl. 245.

begaven ; men las aldaar de charten die, de koopwaren vrij van alle belasting verklaarden en vervolgens die, welke vrijgeleide vergunden aan de reizigers en hunne familiën, enz.

Ik heb het oogenblik gekozen, waarop de burgemeesters Lanceloot Van Ursel en Nicolaas Rockox, de oudere, voorgegaan door de stadsmuzikanten en vergezeld door de *Maagd* van Antwerpen, de schepenen en de verschillende vreemde afgevaardigden, in 1562, de jaarmarkt openen, na gedane afkondiging door de korteroede.

In den stoet onzer eerste magistraten bemerkt men de Fuggers,de Hochstetters, de Schetz, vermaarde kooplieden ; de consuls der verschillende natiën, de dekens der Hanze, de agent der koningin Elisabeth van Engeland, sir Thomas Gresham, stichter der beurs van Londen ; verscheidene leden der edele familiën van Antwerpen : Van de Werve, Van Berchem, Van Immerseel, Van Schoonhove, Van Halmale, enz.

Algemeene schikkingen.

Portretten der souvereinen.— Teksten der voorrechten.— Wapenschilden der gilden en ambachten.

Om aan de samenstellingen behoorlijke proportiën te geven, heb ik de volgende schikkingen noodig geacht.

De zaal heeft den vorm van een lang vierkant ; in het midden zal zich de schouw,in bouwtrant der hergeboorte,bevinden ; de steunsels, samengesteld uit pilasters en kolommen van rood en zwart marmer, ondersteunen eene kroonlijst in zwart marmer. De fries, in wit marmer, zal een vlak beeldwerk bevatten. De mantel zal versierd zijn met een marmeren verheven beeldwerk,voorstellende het wapenschild van Antwerpen

met zijne oude houders, een wilde man en eene wilde vrouw, [1] en zal op eene boogronding eindigen, versierd met vlak beeldwerk. Dit laatste beeldwerk zal den *Koophandel* voorstellen, dit der fries, de *Kunsten*.

Langs beide zijden der schouw zal er een groot gedeelte muur behouden blijven voor de frescoschilderingen ; daaronder zal er een paneel zijn, en daarboven eene fries met de wapens der bijzonderste burgemeesters van Antwerpen.

Links en rechts,zal de muur eene groote samenstelling bevatten ; langs beide kanten van het schilderwerk, zal er eene gebeitelde deur geplaatst worden ; boven elke deur zullen de portretten,ten voeten uit, geschilderd worden van drie souvereinen die voor het tijdstip der opbouwing van het stadhuis geheerscht, en aan onze stad groote voorrechten geschonken hebben ; het zullen namelijk zijn :

1° Godefridus van Bouillon,markgraaf van het H. Rijk(1096). [2]
2° Hendrik, hertog van Lothrijk (1220).
3° Jan I, hertog van Brabant (1290).
4° Jan II, hertog van Brabant (1306).
5° Hendrik VII, keizer (1309).
6° Jan III, hertog van Brabant (1326).
7° Antoon van Burgondië, hertog van Brabant (1411).
8° Sigismund, koning der Romeinen (1415).
9° Philips de Goede, hertog van Burgondië (1438).
10° Maria, hertoginvan Burgondië (1478).
11° Maximiliaan, keizer (1478).
12° Philips de Schoone (1491).

1 Bij de uitvoering, heeft baron Leys dit schild door de wapens van Spanje doen vervangen.

2 Dit is door 's meesters overlijden onuitgevoerd gebleven, en tijdelijk vervangen door de schets behoorende aan de familie Leys.

De oorspronkelijke charten door de meeste dezer souvereinen vergund, bevinden zich nog ter stadsarchieven ; ik zal de zegels waarvan zij voorzien zijn kunnen ten nutte maken, om de kleedij onzer prinsen stiptelijk voor te stellen.

Tusschen de vensters, langs de Groote-markt, twee geschilderde onderwerpen. [1]

Paneelen zullen den tekst der bijzonderste voorrechten van Antwerpen bevatten. Ik schrijf er hier eenige neder, welke mij bijzonderlijk getroffen hebben. Allen zijn getrokken uit onze oude *wetten en costumen* (uitgave der XVI[e] eeuw), maar het zal noodig zijn den tekst zelven en den schrijftrant te bezigen der oorspronkelijke charten ter stadsarchieven bewaard ; dees laatste werk is nog te doen :

1° In de stadt oft vryheydt van Antwerpen syn alle menschen vry ende er syn geene slaven. (Art. der oude *Coren* der XIII[e] eeuw. Zie Eug. Gens, hist[e] d'Anvers, p. 81).

2° Alle persoonen die geboren syn binnen de stadt oft vryheidt van Antwerpen syn poorters, weder hunne ouders aldaer poorters oft woonachtig syn oft niet. [2]

3° Wie een poorter van Antwerpen misdaen heeft en mach t' Antwerpen geen poorter worden, hy en hebbe denselven poorter daervan genoech gedaen ende te vreden gestelt, 't sy met der minne oft met den rechte. [3]

4° Geen poorter van Antwerpen mach van synen natuerlyken rechter afgetrokken worden. [4]

1 Deze zijn onuitgevoerd gebleven en vervangen door sieraadschilderingen die zeer voldoende zijn ; men zou moeilijk iets beters hier op toepasselijk maken te meer daar alles tegen het licht staat.

2 Ghecompileerde Costuymen van Antwerpen, handschrift berustende ter stadsbibliotheek van Antwerpen, n[r] 9380, bl.52, en Rechten en costumen van Antwerpen, uitgave Plantyn, bl. 140.

3 Ghecompileerde Costuymen, bl. 59.

4 Ibid. en *Rechten en costumen* bl. 145-146.

5° De wooning van eenen poorter van Antwerpen is onscheendbaer. [1]

6° Als een poorter trouwt een vremde huysvrouwe, 't sy jonge dochter oft weduwe, deselve vrouwe wordt ende blyft poorteresse, weduwe synde, haer leeffe dagen lanck. [2]

7° Eene geborene poorteresse van Antwerpen, trouwende buyten dese stadt ende vryheydt verliest,hare poorterye niet binnen het leven haers mans noch ook daerna. [3]

8° Die te Antwerpen poorter is,en mach daerna nergens elders meer poorter syn. [4]

9° Schepenen van Antwerpen mogen alle poincten ende ordonnantien der voorzeyde stadt oorbaerlyk wesende maecken ende ordineren met den Schouteth, dewelcke moeten onderhouden worden, alsof se de Hertoge selve hadde gemaeckt. (1306) [5]

10° Borgemeesteren en schepenen vermoghen alle officieren van Antwerpen te geven. [6]

11° Borgemeesteren en schepenen van Antwerpen hebben in de ierste instantie kennisse ende bericht over alle poorteren ende ingesetenen der stadt ende vryheydt, aengaende alle civile en criminele zaeken. [7]

12° Sonder voorgaenden oorlof van burgemeesteren en schepenen en mogen geene buytenrechters binnen de stadt ende vryheydt van Antwerpen eenige rechterlyke acten of exploiten doen. [8]

13° Borgermeesteren en schepenen syn overvoochden van alle

1 Ghecompileerde Costuymen, bl.59 en ibid. bl. 146.
2 Ibid. bl. 60.
3 Ibid. bl. 65.
4 Ibid. bl. 62.
5 Ordonnantie van hertog Jan III, van het jaer 1306.
6 Ghecomp. Cost. bl. 16-17.
7 Ibid. bl. 16-17.
8 Ibid. bl. 17.

onbejaerde kinderen en andere vermomboirde persoonen. [1]

14° Borgemeesteren en schepenen is toebehoorende bezorch ende toezicht te hebben van ende opt reglment ende onderhoudt van de godtshuysen daer arme lieden onderhouden worden, mitsgaders op alle vergaderingen ende collegien soo van mannen als van vrouwen. [2]

De zoldering der zaal zal versierd zijn met de wapens der stad, omringd met die van de gewapende gilden en stielen die eertijds aan de vorming van den *Breeden Raed* der stad deel namen; deze laatste zijn in drie groote groepen verdeeld, te weten :

EERSTE GROEP.

De schippers, de smeden, de houtklievers, de bakkers en maalders, de bontwerkers, de stroodekkers, de zagers en de baarscheerders, ambachten die zich ter kamer der schippers vereenigden.

TWEEDE GROEP.

De merceniers, de beenhouwers, de vischverkoopers, de huidvetters en de schoenmakers, de metsers, de schrijnwerkers, de baaldragers en de kruiers, ambachten die zich ter kamer der merceniers vereenigden.

DERDE GROEP.

De droogscheerders, de kleermakers, de oude-kleerkoopers, de timmerlieden, de torfdragers, de koordmakers, de wevers en de kuipers, ambachten die zich vereenigden ter kamer der lakenscheerders.

1 Ghecompileerde Costuymen bl. 18.
2 Ibid. bl. 18.

Vervolgens zullen komen de wapens der kouswevers, der *cammers* (brouwers), der van Schoonbeke's brouwers, der saaietwerkers, der zilversmeden, der loodgieters, der glazenmakers, der schoolmeesters, der kooplieden, der graankooplieden en der munters, eindelijk die der St-Lucasgilde of der schilders, der rhetorijkkamers, de *Violier*, de *Goudbloem* en de *Olijftak* ; in een woord, al onze burgerlijke instellingen, al onze neringen, de koophandel, al onze wetenschappelijke, kunst- en letterkundige genootschappen zullen aldaar vertegenwoordigd zijn.

Antwerpen, 5 Juni 1862. H. Leys.

GEDENKTEEKEN.

UITSLAG VAN DEN PRIJSKAMP.

Op bladzijde 59, hebben wij de voorwaarden van den wedstrijd voor het oprichten van het gedenkteeken opgenomen.

De Antwerpsche gemeenteraad benoemde, in zitting van 22 Maart 1871, de volgende heeren om van stadswege deel uit te maken van de jury voor het keuren der modellen :

Van den Bergh-Elsen, schepen ;

P.-P. Stoop, gemeenteraadslid ;

N. De Keyser, bestuurder der koninklijke academie ;

J. Dyckmans, kunstschilder ;

P. Dens, stadsbouwmeester.

Het staatsbestuur benoemde van zijnentwege de heeren :

A. Balat, bouwmeester, te Brussel ;

L. Baeckelmans, bouwmeester en leeraar aan de koninklijke academie van Antwerpen ;

E. Slingeneyer, kunstschilder, te Brussel ;

C. Fraikin, beeldhouwer, te Brussel.

Er waren, voor 1 April, vijf-en-twintig ontwerpen ingezonden, alle in plaaster, met uitzondering van eene teekening ; zij droegen de volgende opschriften en aanduidingen als kenteekens :

N° 1. Standbeeld ; *Den bekroonden Belgischen kunstschilder. London en Paris.* 1862 *en* 67. *Geboortig van Antwerpen.*

N° 2. Standbeeld ; kenteeken een *brandend hartje.*

N° 3. Standbeeld ; kenteeken een *anker ;* het beeld te gieten in brons ; voetstuk in Ecozijnschen steen.

N° 4. Standbeeld ; kenspreuk : *De Antwerpenaar ;* het beeld, te plaatsen op de Teniersplaats, in wit marmer of brons ; het voetstuk als vorig ; bestek : 40,000 fr.

N° 5. Standbeeld ; kenspreuk : *Oorsprongelykheid en koleur ;* brons of marmer voor het beeld ; arduinen voetstuk.

N° 6. Standbeeld ; kenspreuk : ***J. G. + Antverpia ;*** wit marmer voor het beeld, het voetstuk in Ecozijnschen steen ; bestek : 38,000 fr. ; het beeld te plaatsen in de nieuw aangebouwde stadswijken.

N° 7. Groep, voorstellende de genius der middeleeuwsche kunst die Leys begeestert ; voetstuk in ojivalen stijl, bevattende op koperen platen de afbeelding der bijzonderste tafereelen des meesters. Kenspreuk : ***Loon naar werken.*** De groep zou gegoten worden in gegalvaniseerd ijzer, voetstuk in Franschen steen ; plaats : de Kunstlei, tegenover de Maria-Theresia-lei ; bestek : fr. 40,000.

N° 8. Zittende beeld, in brons, voetstuk in witten steen ; plaats tegenover het Park ; bestek : 39,954.72 fr.; kenteeken een ***driehoek met een klaverblad.***

N° 9. Zittende beeld ; kenspreuk : ***Aan den vermaerden kunstschilder van Antwerpen.***

N° 10. Standbeeld ; ***Leys rustende op zijne lauweren*** ; brons voor het beeld, witte steen voor het voetstuk ; plaats : de Teniersplaats ; bestek : fr. 40,000.

N° 11. Standbeeld ; kenspreuk : ***Roem des vaderlands*** ; brons voor het beeld, arduin voor het voetstuk ; te plaatsen op de Meir, tusschen de Twaalf-maanden- en Huidvettersstraat ; bestek : 40,000 fr.

N° 12. Standbeeld ; kenspreuk : ***Aux gloires de la ville d'Anvers*** ; brons voor het beeld, en voetstuk in Ecozijnschen steen ; bestek 30,000 fr.

N° 13. Standbeeld ; kenspreuk : ***De beste schippers staan aan wal*** ; brons voor het beeld ; het voetstuk in Savonnière ; plaats : de Teniersplaats ; bestek 40,000 fr.

N° 14. Standbeeld ; kenteeken een ***Sleutel*** ; bronzen beeld ; voetstuk in Ecozijnschen steen ; zonder opgaaf van plaats of prijs.

N° 15. Standbeeld ; kenspreuk : *Il déposa sa rayonnante palette quand elle devait encore donner la vie à de nombreux chefs-d'œuvre ;* voor 't beeld brons, voor het voetstuk witte steen ; plaats : Sint-Jorisplein ; bestek 40,000 fr.

N° 16. Standbeeld ; kenspreuk : *Kunst en Vaderland*; brons en arduin ; plaats : Meir ; bestek fr. 40,000.

N° 17. Standbeeld ; kenspreuk : *Kunst en eenvoudigheid* ; in brons;voetstuk in Ecozijnschen steen ; te plaatsen op de Meir, ter hoogte van de Huidvettersstraat ; fr. 40,000.

N° 18. Standbeeld ; kenteeken : een *scheefhoekig vierkant ;* brons voor het beeld, arduin voor het voetstuk ; te plaatsen in de Maria-Theresia- of Maria-Hendrikalei ; bestek : fr. 40,000

N° 19. Standbeeld ; kenspreuk : *La beauté c'est la simplicité* ; alles als nr 17 ; stelt de Groote-markt voor als plaats.

N° 20. Standbeeld met zinnebeeldig voetstuk ; kenspreuk : *Travail et génie.*

N° 21. *Histoire et art;* Zittende beeld en geniussen tegen het voetstuk.

N° 22. Teekening van eene kolom, met het standbeeld van Leys langs de voorzijde ; kenspreuk : *Roem.* Uit te voeren in Ecozijnschen steen, te plaatsen in de Kunstlei (nabij de Maria-Theresialei) ; bestek : 60,000 fr.

N° 23. Eene kolom (om in brons en steen te worden uitgevoerd); kenspreuk : *De drij Staten, de Edelen, de Geestelijkheid en het Volk ;* bestek : 60,000 fr. (zonder het grondwerk of de omheining);te plaatsen : op de Groote-markt, in de Kunstlei of op de Teniersplaats.

N° 24. Gedenkteeken,uit te voeren in witten en anderen steen ; in het bovengedeelte het borstbeeld van Leys ; kenspreuk : *Festina lente ;* te plaatsen in de Kunstlei,over de Louisa-Marialei. Prijs 40,000 fr.

N° 25. Model van een standbeeld ; geene aanduidingen.

De kunstrechters vereenigden zich op 16 April en namen geen besluit, uit hoofde van de afwezigheid van eenige leden. Zij besloten de benoeming van nog twee leden voor te stellen, bij voorkeur twee beeldhouwers, waarvan een te benoemen door de stad en een door den staat.

De gemeenteraad, trad, in geheime zitting van 8 April, in grondbegin de benoeming van twee leden bij, en als bijgevoegde rechter werd benoemd, van stadswege,de heer de Vigne-Quyo, beeldhouwer te Gent. Voor den staat werd de heer Willem Geefs benoemd, doch deze benoeming had eerst plaats nadat de jury reeds uitspraak gedaan had.

Op 22 April vergaderde de jury zich ten tweeden male. Waren tegenwoordig : de heeren Van den Bergh-Elsen, schepen voorzitter, P.-P. Stoop, N. De Keyser, J. Dyckmans, P. Dens, De Vigne-Quyo, A. Balat, L. Baeckelmans,C. Fraikin, E.Slingeneyer en P. Genard, die het ambt van secretaris waarnam.

Op 23, 24 en 25 April waren al de voornoemde werken openbaar tentoongesteld in de zaal der academiekers, Venusstraat.

De eerste prijs was toegewezen aan het ontwerp nº 20 ; als vervaardiger deed zich kennen de heer Jaak De Braekeleer.

Nº 10 behaalde den tweeden prijs (2000 fr.). Als vervaardiger deed zich kennen de heer Jos. Ducaju.

Nº 7 behaalde den derden prijs (1000 fr.). Dit model is het werk van den heer Van der Linden-De Vigne, van Antwerpen, thans leeraar aan de Leuvensche academie van schoone kunsten.

Deze uitslag is door den voorzitter van de jurij ambtelijk bekend gemaakt in de zitting van den Antwerpschen gemeenteraad van 25 April. Er werd tevens medegedeeld, dat, volgens de verklaring van den heer De Braekeleer, in het briefje welk zijn model vergezelde, het gedenkteeken zou uitgevoerd worden voor de globale som van veertig duizend frank, met de volgende bouwstoffen : « base, en pierre bleue polie, piédestal et figures,

en pierre blanche dite Savonnière ; attributs du piédestal, sculptés en pierre Savonnière ; figure principale, fondue en bronze Keller. » De raad verzond deze mededeeling naar zijne commissie van schoone kunsten.

Nauwelijks was de uitslag van den prijskamp gekend of er werd een gerucht in omloop gebracht, volgens welk het bekroonde ontwerp het werk zou zijn, niet van den heer Jaak De Braekeleer, maar van den befaamden Franschen beeldhouwer Carrier-Belleuse.

Den 29n April behelsden de *Étoile belge* en de *Moniteur belge* het volgende bericht, voor welks opneming men waarschijnlijk de goede trouw van de redactie dezer bladen had verschalkt :

« Le jury du concours à Anvers pour l'érection d'un monument à la mémoire de Leys, vient de déclarer lauréats M. Carrier-Belleuse et son élève, M. De Braekeleer. »

Hierop verscheen de volgende brief op 30 April in Antwerpsche dagbladen :

Monsieur le Rédacteur,

« Les bruits qui circulent touchant ma participation au projet couronné de M. De Braekeleer dans le concours Leys étant de nature à nuire à la réputation de cet artiste, je tiens à établir que s'il a bien voulu me demander des conseils, que j'accorde avec bienveillance à tous les artistes qui s'adressent à moi, il n'en reste pas moins acquis qu'il peut légitimement revendiquer la paternité de ce travail.

Veuillez, M. le rédacteur, agréer mes remercîments pour la publicité que vous voudrez bien donner à la présente, et croire à mes sentiments les plus distingués. »

« CARRIER-BELLEUSE. »

De *Étoile belge* van 1 Mei bevatte het volgende :

« En publiant le résultat principal du concours ouvert par la ville d'Anvers pour le monument à élever à Leys, nous avons omis de dire que la partie architecturale de l'œuvre couronnée, est due à M. Vanderheggen, de Bruxelles. Le second prix a été décerné à M. Ducaju. »

Verslag aan den gementeraad van Antwerpen, uitgebracht door de commissie van schoone kunsten en de bijzondere commissie voor het gedenkteeken over de uitspraak van de jury.

Mijnheeren,

Ingevolge het besluit door den gemeenteraad genomen in zitting van 25 April jl., heeft onze commissie kennis genomen van de verslagen van de jury voor het gedenkteeken Leys. De leden zijn eenparig van gevoelen dat, krachtens het programma, het den raad behoort, tusschen de drie best bevondene modellen, datgene uit te kiezen dat hij *bepaald* ter uitvoering bestemt.

Van dit standpunt uitgaande en de verdiensten der door de jury aangeduide werken in acht nemende, denken wij dat de gemeenteraad zijne keus zal moeten doen tusschen het ontwerp waaraan de jury den prijs van uitvoering heeft toegewezen en dat welk zij der premie van 2000 fr. waardig heeft geacht, te weten : het model dragende voor kenspreuk : *Travail et génie*, waarvan de heer Jacques De Braekeleer de vervaardiger is, en het model met de kenspreuk : *Leys rustende op zijne lauweren*, uitgevoerd door den heer Jos. Ducaju.

Wat het eerste betreft, wij aanzien het als een zeer verdienstelijk werk : beeld en voetstuk vormen een waar geheel dat het oog aangenaam treft. Echter zijn er leden onzer commissie van gevoelen dat de houding van het beeld niet juist is ; daarenboven schijnt hun deze houding noch statig te zijn, noch waar, voor hen die Leys hebben gekend. Verder heeft men doen opmerken dat de genies, aan het voetstuk geplaatst, hoe kunstig zij ook zijn mochten, de uitdrukking niet zijn van het kalm, ernstig en Vlaamsch talent van Leys, dat, bij voorkeur, feiten van de XVIe eeuw behandelde.

Rakende het model van den heer Ducaju, is onze commissie het eens om, over het algemeen, de voortreffelijkheid van het beeld te erkennen. De gelijkenis is sprekend. Grootelijks betreuren wij dat de beeldhouwer het voetstuk gansch heeft verwaarloosd, en dit laatste geenszins op denzelfden rang als het beeld kan gesteld worden.

Uit een gevoelen van kieschheid onthoudt zich onze commissie van één der twee gemelde ontwerpen in 't bijzonder aan te bevelen, om aan den raad de volle keus over te laten van het model dat *bepaald* zal worden aangenomen ; doch, welk zijn besluit ook zijn moge, denken wij, mijnheeren, uwe aandacht te moeten inroepen op de noodzakelijkeid zich met den heer minister van binnenlandsche zaken te verstaan, daar het staatsbestuur voor de helft in de onkosten van het gedenkteeken treedt.

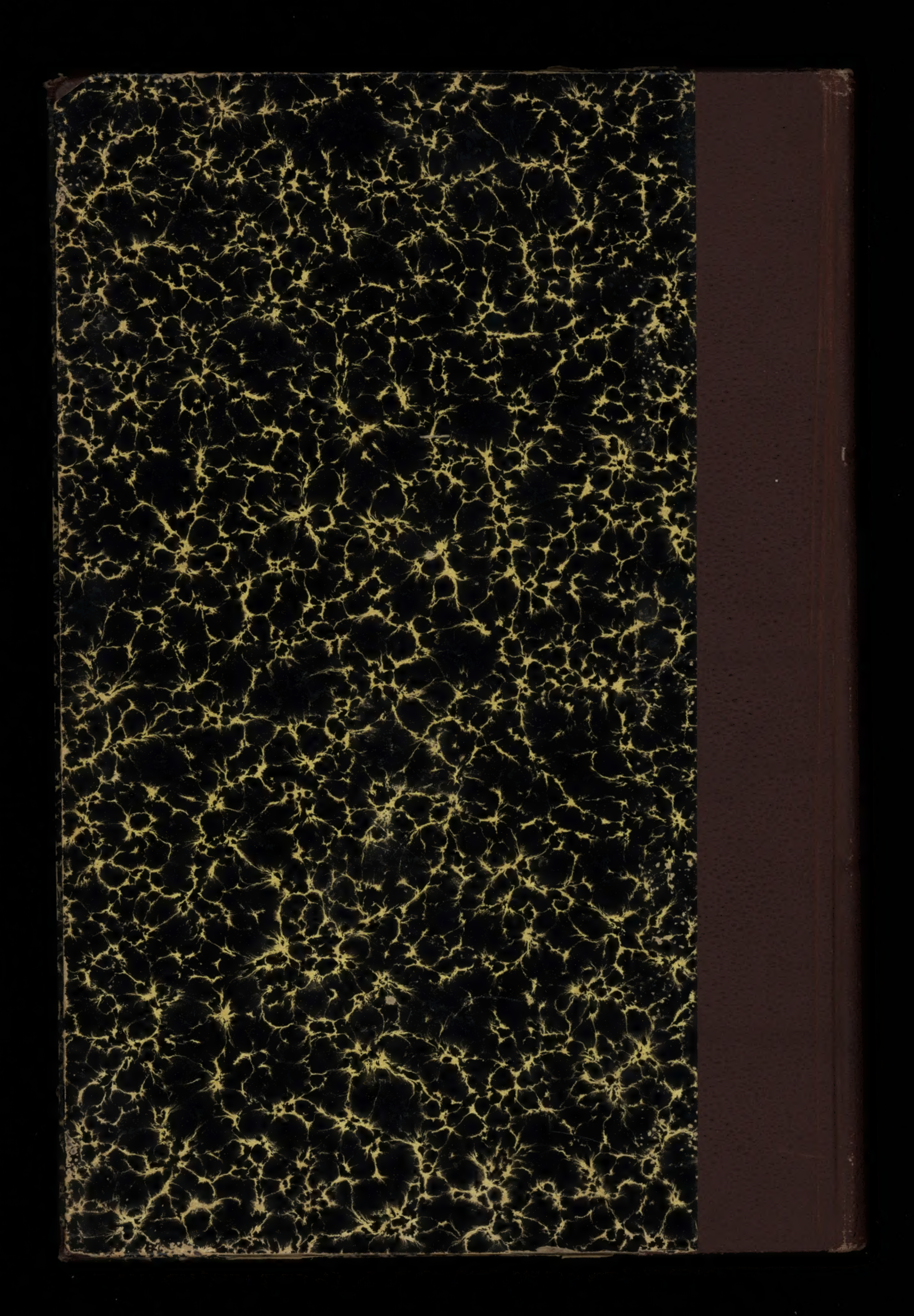
Antwerpen, 23 Mei 1800 een en zeventig,

De voorzitter-verslaggever, C.-F. d'Hane-Steenhuyse.

De leden, Jean Schul,
P. Paul Stoop,
Jos. Bellemans.
Hendrik F.-G. Schaefels,
J. Van den Bemden-Cassiers,

De ondergeteekende treedt het verslag niet bij. De raad heeft zich de volle vrijheid voorbehouden van uitvoering en niet uitvoering. De zienswijze dat de raad zou verplicht zijn een van deze ontwerpen uit te voeren als hij er geen van goedkeurde, is benevens de waarheid. De ondergeteekende kon dus de voorwendsels, in het verslag aangehaald, zonder zich er tegen te verzetten niet laten voorbijgaan.

Antwerpen, 24 Mei 1871. C. Ommeganck.

BARON H. LEYS